ESTUDIS

FRANCESC COSTA I OLLER.
La diversió honesta.
Moments d'esplai romàntic al Mataró vuitcentista.

MANUEL CUSACHS I CORREDÓ.
Mataró i el cinema. 1897-1905.
Les beceroles del setè art a Mataró.

VICENÇ BADIA I SANTAMARIA.
Orquestres i orquestrines.
La música lleugera a Mataró (1920-1960).

FRANCESC SOLER I CANTÓN.
Els germans Soler, músics.

LLUÍS SOLER I FONRODONA
Espectacle, circ i varietats a Mataró.

JAUME LLADÓ I FONT.
La muntanya i el Castell de Burriac.

DOCUMENTACIÓ

JOAN FLORENSA, ESCOLAPI.
Inventari de l'arxiu de
l'Escola Pia de Santa Anna (1774)

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/44

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 1992

FULLS/44

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 1992

TAULA

- EDITORIAL 1
- ACTUALITAT 2
- ESTUDIS

LA DIVERSIÓ HONESTA.
Moments d'esplai romàntic al Mataró vuitcentista.
Francesc Costa i Oller. 4

MATARÓ I EL CINEMA. 1897-1905.
Les beceroles del setè art a Mataró.
Manuel Cusachs i Corredó. 10

ORQUESTRES I ORQUESTRINES.
LA MÚSICA LLEUGERA A MATARÓ (1920-1960).
Vicenç Badia i Santamaria. 16

ELS GERMANS SOLER, MÚSICS.
Francesc Soler i Cantón. 25

ESPECTACLE, CIRC I VARIETATS A MATARÓ.
Lluís Soler i Fonrodona. 29

LA MUNTANYA I EL CASTELL DE BURRIAC.
Jaume Lladó i Font. 32

- DOCUMENTACIÓ

INVENTARI DE L'ARXIU DE L'ESCOLA PIA DE SANTA ANNA (1774).
Joan Florensa, escolapi. 38

- DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA 41

Portada: Músics. Gravat d'una estampa de la Sardana impresa a Girona l'any 1949.

Edita: MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
Composició i impressió:
Copisteria Castellà-c/Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col.laboració del
SERVEI D'ARXIUS DEL
DEPARTAMENT DE CULTURA
DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA
i del
PATRONAT MUNICIPAL DE CULTURA
DE MATARÓ

EDITORIAL

ELS ARXIUS D'IMATGES MATARONINS

Ja fa uns anys, de la mà del Sr. Joan Esquerra, l'Equip del Museu Arxiu va començar a potenciar el seu arxiu fotogràfic. Inicialment era format pel fons propi, força reduït, que incloïa fotografies i postals dels anys vint i trenta i la col.lecció Marià Ribas i Bertran (testimoni dels edificis religiosos mataronins durant el juliol i l'agost de 1936), a més de l'arxiu de la Parròquia de Santa Maria, representatiu d'activitats religioses a partir dels anys quaranta.

L'any 1978 la gestió del Sr. Joan Esquerra incorpora la magnífica col.lecció Spà Salarich. Després arribaran les col.leccions Antoni Marfà i Serra, Teodor Solà, família Viada, Mn. Joan Colomer, cedida pel Sr. Joan Parés de Mataró, Rosset, Educación y Descanso, cedida per les Comissions Obreres de Mataró, Pere Pagès, Badia, Germans Mayol i Roca, Lluís Gallifa, Fàbrica Marfà, família Tàpias i, molt recentment, l'excel.lent col.lecció de postals i fotografies del Sr. Francesc de P. Enrich i Regàs, part de múltiples i constants aportacions puntuals. A més l'Equip del Museu Arxiu procura la incorporació de fotografies actuals.

L'Arxiu Municipal de Mataró conserva també una important secció de fotografies, catalogada i documentada fa ben poc per l'arxiver Sr. Josep M. Clariana. Amb satisfacció es pot dir que molt aviat s'incrementarà amb els fons del fotògraf Santi Carreras.

Les imatges de la ciutat són patrimoni i memòria col.lectiva dels mataronins. I per tant cal conservar-les, recollir-les i donar-les a conèixer. I també cal dir que les aportacions fetes als arxius mataronins són exemplars i per això cal fer-les públiques.

Avui però és precís d'obrir un nou camí de recerca. Els arxius d'imatges mataronins no tenen material cinematogràfic, o en tenen molt poc. I aquest material existeix. I a més les seves característiques el fan de difícil conservació i, per tant, és fàcil que en un molt curt termini es perdi.

Pensem que el material cinematogràfic s'hauria d'incorporar també als arxius mataronins. També és patrimoni de la ciutat.

ACTUALITAT

IX SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, prepara la IX SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS, prevista per al dissabte dia 28 de novembre de 1992.

Per això convoca els estudiosos en qualsevol àrea d'investigació perquè puguin presentar comunicacions escrites.

Les comunicacions podran tenir una extensió màxima de quinze folis, mecanografiats a doble espai. Si excedeixen de quatre folis hauran d'anar necessàriament acompanyades d'un resum.

En l'acte de la Sessió es llegiran les comunicacions o els resums presentats i es facilitarà el diàleg-col.loqui. L'exposició dels treballs podrà anar acompanyada de material àudio-visual; caldrà però especificar-ho en el moment de la tramesa.

El termini de presentació de les comunicacions finalitzarà el 14 de novembre de 1992. Podran ser trameses per correu (MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA, c/. Beata Maria, núm. 3, 08301 Mataró) o bé lliurades personalment al Museu Arxiu (dissabtes d'11 a 2 i de 6 a 9).

El Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col.laboració del Patronat Municipal de Cultura, editarà el conjunt de les comunicacions.

EXPOSICIÓ LES SANTES, CARTELLS I PROGRAMES

L'exposició, oberta des del 18 de maig fins al 27 de juliol, va incloure el conjunt de cartells i programes de la Festa Major de Mataró propis del Museu Arxiu.

D'entre els cartells, sèrie que comença el 1917 i que és completa des del 1939, hi destaca especialment el de l'any 1921, obra del mataroní Joan Cabanyes. Hi trobem també obres d'altres autors mataronins com Marià Ribas, Jordi Arenas, Antoni de P. Boix, J. Zaragoza, Rovira Brull, Santiago Estrany, Ciudad, Alcoy, Nefer, Cuyàs, Manuel Cusachs, Novellas, Jordà, Pal i molts d'altres.

El primer programa és de l'any 1889. Els cartells i els programes d'actes i festes són història de la ciutat. I, a més, sempre són testimoni històric i artístic de cada moment.

La inauguració va coincidir amb el Dia Internacional dels Museus. Va ésser la contribució del Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, a la diada.

EXPOSICIÓ DE FOTOGRAFIES DE LA NEVADA DE 1962

El proper dia 20 de novembre, primer dels actes de la IX Sessió d'Estudis Mataronins, s'inaugurarà l'exposició La nevada de 1962. Fotografies del Sr. Albert Mayol i Roca.

Les fotografies que s'exposaran pertanyen a la Col.lecció Germans Mayol i Roca, inclosa en l'Arxiu fotogràfic del Museu Arxiu.

La temàtica de la nevada és interessant per ella mateixa. Però les fotografies, a part de la neu, documenten amb imatges el Mataró de fa trenta anys.

JORNADES D'HISTORIADORS LOCALS DEL MARESME

El Grup d'Estudis Històrics i Socials del Museu Comarcal del Maresme, per als dies 30 i 31 d'aquest mes, organitza les primeres Jornades d'Historiadors Locals del Maresme per a promoure i fomentar la coneixença entre les persones i col.lectius de la comarca que es dediquen a la recerca, a la investigació històrica o a la seva difusió, amb l'objectiu d'establir lligams de col.laboració, intercanviar experiències i analitzar la problemàtica que envolta la tasca que realitzen, sovint de forma aïllada i sense gaire recursos, als diversos municipis del Maresme.

Amb les Jornades d'Historiadors Locals del Maresme es pretén constituir una plataforma de debat i de reflexió que potenciï el treball que el col.lectiu d'historiadors de la comarca desenvolupa.

EXPOSICIÓ LA FÀBRICA I EL CARRER

El Museu Municipal de Vilassar de Dalt presenta durant els mesos d'octubre i novembre l'exposició La fàbrica i el carrer. El patrimoni industrial vilassarenc.

Màquines, objectes, gràfiques i fotografies expliquen l'evolució de la indústria tèxtil a Vilassar de Dalt.

Interessant per molts conceptes, l'exposició és un pas molt important de cara a la recuperació de la memòria col.lectiva de la població.

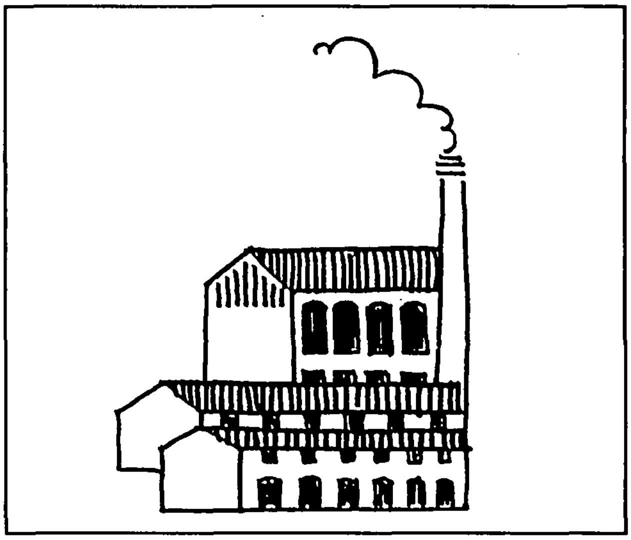

ESTUDIS

El teatre és una de les diversions importants dels mataronins durant la segona meitat del segle XIX i primeres dècades de l'actual segle. Bàsicament les representacions es fan al Teatre Principal (després serà el Foment Mataroní), al Teatre Clavé i al Teatre Euterpe, situat a la Riera, al lloc que ocupen els locals de la Unió de Cooperadors. També es fa teatre en algun altre local.

L'activitat teatral, i també la festiva, de la ciutat durant l'any 1877 és descriptiva de la de tota una època.

LA DIVERSIÓ HONESTA
Moments d'esplai romàntic al Mataró vuitcentista

La gent de Mataró, en el segle de la revolució industrial, també va aprendre a passar-ho bé en les rares estones que es podia oblidar del tragí de les fàbriques tèxtils. Ara resseguirem les activitats del lleure en un any concret, el 1877, que tenim ben documentat en la premsa, i que és una bona mostra de la realitat de l'esplai des de la dècada dels cinquanta fins a les acaballes del segle. Les activitats festives que trencaven el quefer quotidià eren, en primer lloc, les obres de teatre, però també les sessions de ball i les festes populars; a més, en algun cenacle, es feien conferències literàries i culturals.

El teatre que es fa a Mataró en aquest any, i al llarg de tota la segona meitat del segle, és una mostra de la general decadència del teatre a Europa des del romanticisme fins a l'aparició d'Ibsen. L'èxit de l'estilística del drama romàntic duu a la fossilització en la forma del drama històric, en uns temes recurrents, en una escenografia excessiva i en una expressió lírica desenfrenada, que no es renova i es perllonga en una progressiva degradació que ni la comèdia pseudorrealista moral, reflexiva i de tema actual d'Echegaray pot superar. Però tot i la més absoluta falta de sintonia amb la realitat, per a la gent d'aleshores, com els qui escrivien al periòdic *El Mataronés*, el teatre era una eina que contribuïa a *perfeccionar la cultura e instrucción* i la consideraven *una de las más civilizadoras instituciones humanas.*

Les activitats de lleure es produïen en dos espais concrets, el públic i el privat, que corresponen a dues maneres d'entendre el lleure. L'espai públic per excel.lència és el Teatre Principal inaugurat l'any 1832. Amb el temps apareixen altres escenaris, així l'any 1877 obre el Teatre Euterpe, i l'any 1879 el Teatre Clavé. Assenyalem també el teatre del *Prado Mataronés* obert des de l'any 1868 al 1871, quan s'incendia.

L'espai privat és format per diverses associacions i casinos, el Mataronès, el Filharmònic, el Fènix, el Foment, l'Harmonia, el Tívoli i el Talia, entre d'altres de menor implantació. Moltes d'aquestes entitats tenien un teatret propi, i sovint els afeccionats hi actuaven. Eren llocs molt exclusius i excloents; així, en aquest any, 1877, el pianista Joan Martí no vol tocar als balls del Casino Filharmònic perquè és d'una altra societat, acaba acceptant per educació, però no el deixen ballar. L'entrada era només privilegi del soci i es prohibia el pas a forasters no convidats expressament.

PRIMERA TEMPORADA AL TEATRE PRINCIPAL.

La primera temporada teatral va del dia 31 de desembre de l'any 1876 al 28 de gener del 1877 i és a càrrec de la Companyia Dramàtica Tutau, en

aquesta ocasió formada pels actors i actrius Mena, Cardalda, Llibre, Vives, Rodó, Jané, Valldeperas i Baró. L'actor cap de la companyia, Antoni Tutau i Mascla (Figueres 1838 - Barcelona 1898), havia debutat cap al 1865 a Barcelona i aviat seria el *primer actor de carácter* de la companyia de Joaquín García Parreño. L'any 1870, amb l'actriu Carlota de Mena, la seva futura muller, formen la companyia Tutau-Mena, la principal institució teatral de l'època, que estrena obres de Guimerà, Iglésies i altres. A Mataró hi havia molta afició al teatre i la Companyia Tutau hi feia llargues estades; el seu director era molt considerat per les seves qualitats interpretatives, i sovint era *llamado al proscenio y obsequiado con multitud de ramos de flores, demostración evidente de las simpatías que este laborioso actor ha sabido captarse del público.*

La temporada la formaven onze sessions d'abonament, a més d'altres de lliures. Cada sessió constava d'una obra principal, sempre de caràcter dramàtic, i un entremès satíric per acabar. En algunes ocasions l'orquestra del local interpretava alguna peça instrumental als entreactes. Assenyalem que els dies que van de Nadal a Reis hi ha sis representacions del drama sacre en tres actes *Pastorcillos.*

A Mataró es feia el teatre que es feia arreu, i el públic exigia les obres del repertori clàssic del romanticisme, algunes de les quals feia molts anys que s'anaven repetint amb gran èxit. Els drames representats en castellà són *Valentín el guarda costas, La aldea de San Lorenzo, Las memorias del diablo*, de Ventura de la Vega, *La hermana del carretero, La muerte civil*, de Teodor Baró, *La huérfana de Bruselas*, de Jean Nicholas Bouillu, *El alcalde de Zalamea*, de Calderón de la Barca, segons versió d'Ayala, i *Los pobres de Madrid*, de Manuel Ortiz de Piñedo.

Quant al teatre català predomina el sainet, peça teatral curta i de llenguatge planer, molt a propòsit per acabar les sessions, però també es representen els drames de Serafí Pitarra, que segueixen els models romàntics amb un llenguatge medievalitzant i acció situada en la història catalana. En aquesta ocasió seran *Lo ferrer de tall, Les joies de la Roser, Lo didot* i *Los segadors*, i també dos drames d'altres autors, *La virtut i la consciència* i *Los misteris del mar*. La representació de Los segadors, amb decorats del pintor escenògraf Geroni Soler, va ser ben acollida, *menos el detalle de sacar a las tablas la imagen del S.S. Sacramento* (per) *esa falta de respeto a lo más respetable*. Quant als sainets, molts són en català, però també se'n fan en castellà. Només coneixem el nom de tres, *La casa de campo, Cura de moro*, d'en Pitarra, i *Un mal tanto*. Però se'n representen mols d'altres dels quals no coneixem el títol perquè no l'anunciaven.

INTERLUDI DE CARNESTOLTES.

Pel Carnestoltes era costum de deixar de fer teatre i donar pas al ball. Així el diumenge 21 de gener comença la gresca, que engega, tot penjant el ninot al balcó del Casino Harmonia, la societat carnavalesca organitzada per muntar els actes de la festa. Per a l'enterrament de la sardina els joves es vesteixen amb *dòminos* blancs i porten ciris a la mà, mentre desfilen pels carrers principals al voltant del taüt del ninot, tot cantant les absoltes. El dimecres de Cendra la gent va a dinar als voltants de Can Portell, de Santa Rita i del Pericó, i les colles d'amics canten i ballen *al son de cantatas populares*. Aquest any, a diferència d'altres ocasions, no es fa l'acostumada cavalcada per recollir diners per als necessitats.

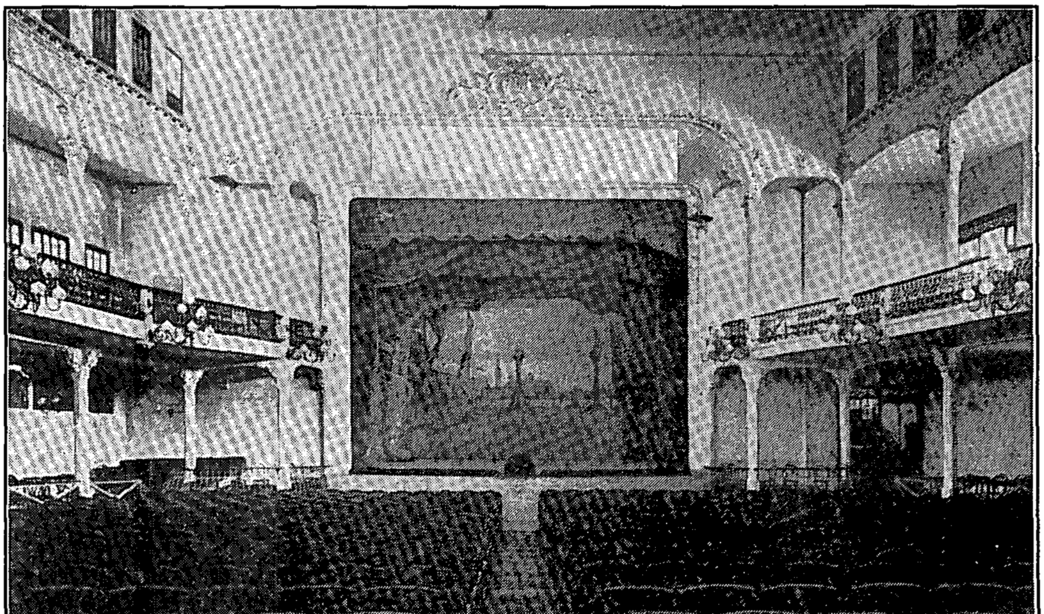

Teatre La Constància (Clavé) - 1912?

Ben aviat s'inauguren els balls de societat amb molt de *bullicio y animación*, i és que els casinos eren una institució social de primer ordre, centre de relació i esplai dels diversos grups socials, que s'agrupaven en recintes adequats per tal de divertir-se i passar l'estona. N'hi ha de propis de les classes mitjanes, com el Fènix, el Filharmònic i l'Harmonia, d'altres acullen els benestants, són el Foment i sobretot el Mataronès, lloc de trobada dels rics i elegants.

Ressenya la premsa que *los bailes de la temporada dados en los casinos y demás sociedades de recreo estuvieron a cual más lucidos y animados, descollando empero los del Fénix, que tuvieron lugar en el Teatro Principal.* Hom comenta que *los casinos han rivalizado en hacer los honores... distinguiéndose el del Fénix por el número y animación de las máscaras reunidas en la platea de nuestro Teatro, local siempre más a propósito para esta clase de bailes.* Les disfresses més assenyalades varen ser els vestits de dama de la cort, d'andalusa, de pageses, i fantasies diverses. El Casino Mataronès no acull tanta gent, però *en cambio se ha distinguido por la escogida sociedad que en ellos se ha dado cita*, es tracta de les famílies Rafart, Labori, Espiell, Clavell, Maseras, Serra, Torrejón, Sáiz, Esquerra, Ravell, Argila, Saborit, Tosquellas, Vallmajor, Soler, Ayet, entre d'altres. L'animació del Carnestoltes s'acaba a mitjan febrer i torna la situació normal.

SEGONA TEMPORADA AL TEATRE PRINCIPAL.

La segona quinzena del mes de febrer actua altra vegada la Companyia Tutau que representa diversos drames romàntics en castellà. *El zapatero y el rey*, de José Zorrilla, *Guillermo Colman*, *Carlos Segundo el hechizado*, d'Antonio Gil y Zárate, *El pacto del hambre*, *Carlos de España y la ciudadela de Barcelona*, *Rafael del Riego, mártir de la libertad*, *La muerte civil*, de Teodor Baró, i *Los hijos de Eduardo*, de Cassimir Delavigne, drama, segons la premsa, *que vemos siempre con repugnancia, pues ciertos realismos en escena, son siempre repugnantes por más que tengan en su apoyo, algunas veces, la verdad histórica.* També fan dos drames catalans de Serafí Pitarra, *Lo didot* i *La filla del marxant*, i *Lo plor de la madrastra*, d'autor desconegut. I sainets com *La guerra a casa*, *Cura de moro* d'en Pitarra, i *La teta gallinaire*, de Francesc Camprodon.

Després d'un mes de març sense teatre, a causa de la Setmana Santa, el mes d'abril continuen les representacions, que ara són a càrrec de la Companyia

TEATRO PRINCIPAL.

Domingo 11 Agosto de 1872. A las 8 y media.

ÚLTIMA É INDEFINIDA REPRESENTACION

del imponente espectáculo de las sesiones científicas y artísticas del profesor

AUBOIN-BRUNET

fundador y propietario del teatro mágico de Paris.

BENEFICIO DEL DISTINGUIDO MÍMICO

SEÑOR NATALE FERRARI

que tantos aplausos ha recibido en la escena del diablo en los espectros

QUINTA REPRESENTACION DE LOS IMPONENTES

ESPECTROS VIVOS É IMPALPABLES.

LA GRAN ESCENA

EL SUEÑO DE TARDINI

Ó EL DIABLO VIOLINISTA

por el beneficiado.

SORPRENDENTE É INCOMPRENSIBLE

SUSPENSION EN EL AIRE DE UNA NIÑA

POR UNO DE SUS CABELLOS.

Esperiencia ejecutada por la Srita. Leona Brunet, de edad de 4 años.

ORDEN DEL ESPECTÁCULO.

PRIMERA PARTE.

FÍSICA, QUÍMICA Y PRESTIDIGITACION.

EL IMPOSIBLE VENCIDO Ó EL VUELO AÉREO.

Esperimento oculto de alta mágia.

SEGUNDA PARTE.

LAS MARAVILLAS DEL MUNDO.

TERCERA PARTE.

LOS IMPONENTES ESPECTROS

VIVOS É IMPALPABLES.

TEATRO.

Grande y estraordinaria funcion

PARA EL DIA 11 JULIO DE 1875.

A las 8 en punto.

En la que tomarán parte los célebres artistas, señores

BLANCH Y GRAU,

rivales de los hermanos DAVENPORT: en el incomprensible trabajo del

ARMARIO

MISTERIOSO.

Trabajo que a dichos artistas les ha valido gran renombre y últimamente en los teatros de Barcelona.

ORDEN DE LA FUNCION,

1.° Sinfonía.
2.° Juegos de prestidigitacion por el reputado artista señor Grau.

Primera parte.

1.° Varios escamoteos.
2.° LA JAULA ENCANTADA.
3.° EL ESTANCO IMPROVISADO.
4.° EL PAÑUELO LITOGRÁFICO
5.° LA SOMBRILLA DE VIAGE.
6.° EL HUEVO COCHINCHINO.
7.° UN ALMUERZO EN EL DESIERTO.

Segunda parte.

1.° EL ARMARIO MISTERIOSO, por los artistas señores BLANCH Y GRAU.

Tercera parte.

CONCIERTO DE COPOLOGO, ejecutado por el señor BLANCH con treinta y dos copas de cristal con las cuales tocará varias piezas de concierto, lo que le ha valido generales aplausos en las principales capitales del globo.

Entrada 2 *rs.* *Media* 12 *ctos.* *Lunetas* 2 *rs.*

Fages, que escenifica els drames *Estudios al natural*, de Luís Mariano de Larra, *Los tres banqueros*, *La Inquisición por dentro*, *Juan el cochero, o el hijo del pueblo*, *Honor, patria y amor*, i *Lo plor de la madrastra*. Amb el complement dels sainets *Me conviene esta muger*, *Lluvia de oro*, *El payo de centinela*, i *Los banys de Caldetas*, de Josep Maria Arnau.

INTERLUDI FONAMBULESC.

A finals d'abril al Teatre Principal, junt amb la Companyia Fages, en alguns sessions actua la Companyia Romana del senyor Milà, dedicada a quadres escènics, per tal de donar *más aliciente y novedad* a les representacions. El treball d'aquests artistes consistia en la recreació d'escenes històriques o mitològiques, o de fets notables de la vida quotidiana. A Mataró presenten els quadres *Marte y Venus*, *Caza nocturna*, *Virginia asesinada por su padre*, *El banquete de los dioses*, *La batalla de Tacio*, *Batalla de las amazonas*, i els quadres sacres *Camino del calvario* i *Ultimo suspiro*. El públic surt content a causa del *buen efecto general, notamos algunos detalles interesantes y grupos artísticos que demuestran el buen gusto y conocimientos en la materia del director de los mismos*.

El mes de maig actua el prestidigitador senyor Canonges, arreu conegut amb el renom de *Merlín Español*, que a Mataró tenia molts admiradors per la seva qualitat d'alçada internacional, comprovada amb trucs com la *baraja magnética*. El seu espectacle, de molt d'èxit, s'alterna amb la colla d'acròbates formada pels germans Oriol, el senyor Jofre i Ferran Alemany.

TEMPORADA D'ESTIU A L'EUTERPE.

La tardor i l'hivern són la temporada seriosa del teatre dramàtic, i la primavera i l'estiu temps de diversió i sarsuela. I en aquest any hi havia motius d'esperança per als afeccionats, ja que el 26 de maig s'inaugurava un teatre capaç per a dues mil persones als jardins d'Euterpe, lloc d'esplai que tenia amples terrasses i un saló de ball que havia obert les portes el 27 de maig de l'any anterior. De bon començament hi actua la companyia de sarsuela còmica dirigida pel barítón Mollà, que comptava amb Enriqueta Alemany, la senyora Mateu, i els cantants Colomer i Rosset, amb un programa de representacions que suposa, segons la premsa, *el plan más completo jamás podíamos prometernoslo en nuestras humildes aspiraciones*. La Companyia Mollà també és contractada pel Casino Fènix per al seu teatre d'estiu.

En el temps d'estada a Mataró fan sarsueles en català com *Dorm*, *La nena del Vendrell*, *Lo diari ho porta*, *La festa del barri*, i *Lo diari d'en Brusi*. Però la gent demanava amb preferència textos en castellà, com *Sensitiva*, *Tres ruinas artísticas*, *La gallina ciega*, *La menescala*, *El alma en un hilo*, *Las campanetas*, *Adriana Angost*, *I ferocci romani*, *La gran duquesa*, *Catalina*, i *Canto de ángeles*, obres d'argument divers, moltes senzills sainets còmics musicats. Però també representen sarsueles de més envergadura *El barberillo de Lavapiés*, *Marina*, *El Relámpago*, i *El valle de Andorra*, totes elles, segons la premsa, *del antiguo repertorio que hizo concebir la más lisonjera esperanza acerca la definitiva formación del arte lírico dramático español, esperanza desgraciadamente desvanecida en gran parte a causa de la escasa protección que nuestros gobiernos han dispensado al arte nacional y que tan espléndidamente han prodigado al extrangero, así como por la invasión del género bufo, que tanto ha perjudicado el verdadero arte.*

La companyia de sarsuela també s'atrevia a fer teatre, i aquell mateix estiu va representar els drames *La agonía de Colón*, en la traducció de Víctor Balaguer, *La esposa del vengador*, *La dida*, d'en Pitarra, i *Como marido y como amante*. Actuen fins al mes de setembre, però quinze dies abans de tancar la temporada Mollà fa fallida i deixa els actors penjats. Assenyalem que aquest estiu una colla de membres del Casino Filharmònic representa el drama *La vaquera de Finojosa*, de Luís de Eguilaz.

TEMPORADA DE TARDOR I D'HIVERN AL TEATRE PRINCIPAL.

La temporada comença el 27 d'octubre i altre cop és a càrrec de la Companyia Tutau. Abans, els actors sempre venien amb tren des de Barcelona. Sovint passava que arribaven tard i cansats a les representacions. Per això, ara decideixen quedar-se a viure a Mataró tot el temps de temporada.

Els drames que fan les delícies dels mataronins en aquesta ocasió són *El camino del presidio*, *Don Juan Tenorio*, de José Zorrilla, *Los hugonotes*, *Margarita de Borgoña*, d'Alejandro Dumas, *La huérfana de Bruselas*, *El drama nuevo*, de Manuel Tamayo i Baus, *Carlos Segundo el Hechizado*, *Pedro el negro*, *Cid Rodrigo de Vivar*, de Manuel Fernández y González, *Don Juan de Serrallonga*, de Víctor Balaguer, i *La expulsión de los jesuitas en España*. En català fan dues obres de Pitarra, *La dida* i *Lo ferrer de tall*, sempre esperades pel públic. Quant als sainets, en castellà fan *Como marido y como amante*, *Las tres alegrías*, *Roncar despierto*, *Los dos inseparables*, *Perico el empedrador*, *E.H.* i *Fuera*, i en català *Los hereus* de Josep M. Arnau, *Cassar al vol* i *Vostès diran*. Notem que la premsa de la ciutat denuncia que el director de la companyia canvia els títols originals dels sainets per tal de no haver de pagar els drets d'autor.

Aquest cop Tutau, enmig dels drames romàntics, presenta *La esposa del vengador* i *Como empieza y como acaba*, dues obres d'Echegaray, el dramaturg més prestigiós del moment, que *ha creado una nueva escuela en el arte dramático*. I a tothom agrada *el buen deseo de la empresa de darnos a conocer las obras modernas que más celebridad alcancen.*

LA FESTA LITERÀRIA.

Un altre aspecte de l'esplai vuitcentista són les sessions literàries de l'Ateneu Mataronès, una activitat que combina la il.lustració i l'entreteniment. L'Ateneu, molt actiu les dècades dels cinquanta i seixanta, era en estat mig letàrgic, i es feien molt poques sessions. L'any 1877 se'n fan només tres, que acullen com a espectadors els notables de la ciutat.

En l'acte del 21 de gener el metge Josep Barba parla de *La teoría progresiva del genio del hombre*, l'enginyer Eduard Culla explica la *Teoría mecánica del calor* i, com a cloenda, reciten poemes el senyor Josep Millan i el senyor Pascual. El dia 8 d'abril fa la conferència Josep de Palau i Català sobre *Dos ideas individualistas: el trabajo y el ahorro*, i el seu germà Melcior recita poemes; també ho fa Millan. El dia 14 d'octubre comença la temporada d'hivern de l'Ateneu amb el proposit de fer una conferència cada mes. En aquesta ocasió el senyor Monforte parla de *La belleza en las artes y la utilidad en las artes bellas*, i Millan llegeix novament poemes; en la segona part el senyor Gutiérrez tracta de *La condición de la muger antes y después del cristianismo* i els poemes van a càrrec de Thos i Codina i de Millan. Com que era una sessió de gala, als entreactes, l'orquestra dels Vilas interpreta peces musicals. Però els bons propòsits de fer sessions més repetides no es varen concretar.

LES FESTES POPULARS.

Vet aquí, doncs, com va transcórrer l'any 1877 a Mataró per a tots els qui gaudien de l'esplai honest del teatre i la literatura. Certament, una petita part de la població, la que tenia diners i temps per perdre estones en unes diversions que encara s'assaborien a la romàntica manera. Molts d'altres també es

divertien, però al carrer, a les festes populars que, una darrera l'altra, ajudaven a passar l'any entretingut.

Com que la nostra font documental és la premsa de l'època, només ens referirem a les festes ressenyades al periòdic *El Mataronés*, l'únic que aleshores sortia. Però, certament, de festes se'n feien moltes més de les que recull aquest paper. A fi de març és el moment de les caramelles, quan la coral Antiga i diverses colles de joves, i alguns socis del Casino Harmonia, surten al carrer amb carros ornamentats. Els dies de la fira del mes de maig es balla la *mazurka* i altres dances als casinos que engalanen els salons en dates tan assenyalades. I també hi ha balls populars.

Pel que fa a les festes de Les Santes hi ha força distracció, enmig de la joia ciutadana i amb la vinguda de molts forasters. El dia 26 repic de campanes, sortida dels gegants pels carrers i actes religiosos diversos. El dia 27 sonen de nou les campanes, ofici solemne, una orquestra de Barcelona desfila pels carrers, hi ha cerimònies religioses de vespres i completes, es fa la processó amb les relíquies de les màrtirs, s'enllumena la casa de la ciutat, es fa un castell de focs d'artifici, i s'acaba el dia amb balls públics a l'Euterpe i el Tívoli, i particulars al casino Fènix i a la societat Harmonia. El dia 28 tornen a repicar les campanes, nou ofici solemne a Santa Maria, jocs d'anells i *cucaña* a la plaça Santa Anna, i a la nit es torna a ballar. I, per acabar, el dia 29 hi ha més balls, i els de la coral Antiga canten peces escollides del seu repertori. I a esperar l'any que ve, que no ha estat res.

Francesc Costa i Oller

El periodista Manuel Cusachs i Corredó, especialitzat en l'estudi del cinema a Mataró, presenta les dades de les primeres exhibicions cinematogràfiques a la ciutat.

El dos de febrer de 1897 són documentades les primeres sessions. Un anunci de l'any 1899 ens dóna notícia de l'exhibició d'unes vistes de Mataró, dissortadament perdudes.

MATARÓ I EL CINEMA. 1897-1905

Les beceroles del setè art a Mataró

Quan els germans Louis i Auguste Lumière, fotògrafs de Lió, van presentar el seu nou invent, el cinematògraf, davant els científics de la *Societé d'Encouragement à l'Industrie Nationale*, el 22 de març de 1895, poc s'imaginaven que iniciaven la singladura d'un nou art popular que hauria d'arrelar arreu del món. Un invent que ells mateixos van qualificar de *curiositat científica sense futur comercial.* (1)

El nou invent va ser presentat al públic deu mesos després, el 28 de desembre de 1895, a París, al salonet situat al soterrani del Grand Café, batejat amb el nom de Saló Indien. L'impacte va ser dels que fan història. En aquest cas va significar l'inici fulgurant del cinema que va sorprendre els propis inventors.

Al Principat, la seva presentació va tenir lloc a Barcelona el dia 10 de desembre de 1896, just un any després que a París, en sessió privada, i el 15 de desembre del mateix any en sessió pública a càrrec dels seus inventors els germans Lumière, en un petit saló situat al taller *Napoleón* ubicat a la rambla de Santa Mònica de la Ciutat Comtal (2). El nou espectacle s'escamparia com taca d'oli per la geografia catalana de la mà dels firaires nòmades que l'exposaren en barraques de fusta com una atracció més de fira.

La segona ciutat catalana que va veure el nou invent va ser Manresa, dues setmanes després que Barcelona (29 desembre 1896) en el Teatre Conservatori. I la tercera població del país en admirar el cinematògraf va ser Mataró, un mes i escaig després que Barcelona. Va ser un 2 de febrer de 1897.

L'expansió del nou art a la resta de Catalunya queda palesa pel fet que a les principals ciutats i viles hi és exhibit abans de la fi del segle XIX (3).

El cinema a Catalunya, com en els altres països, va arrelar ben aviat, bo i que l'empresariat era molt feble i no gaudia de bona premsa entre el món intel.lectual i religiós. El cinema era considerat per aquests sectors un art inferior i vulgar. El cinema es nodrí de l'assistència massiva de la classe obrera industrial.

L'etapa que abraça els anys 1897 al 1905 se la considera com la dels peoners. La que va del 1906 al 1910 és la de consolidació del nou espectacle que es referma en una segona fase situada entre els anys 1911 i 1914. La competència estrangera a partir de 1918 va fer entrar en crisi el cinema català.

MATARÓ A FINALS DEL XIX.

La ciutat de Mataró a finals del segle XIX tenia 19.918 habitants (4), vivint una etapa d'estancament demogràfic, ja que al 1910 tenia el mateix nombre de persones.

Els inicis del segle XX va significar una època de recuperació industrial i econòmica per a Catalunya i també per a la capital del Maresme.

Les vinyes, que havien sortit de la greu crisi provocada per la fil.loxera, a finals del XIX, es van transformar en fèrtils hortes.

En l'aspecte social van ser anys difícils arran dels conflictes socials, laborals i polítics.

En el terreny cultural i recreatiu, a Mataró, a cavall entre els segles XIX i XX, hi havia molta afecció al teatre i les varietats: L'*Euterpe*, el *Principal* (futur Foment), el *Círcol Catòlic*, l'*Ateneu Obrer* i la *Nova Constància* (futur Teatre Clavé), era on acudien els mataronins de l'època a esbargir les cabòries. Les sessions de llanterna màgica (vistes fixes) i del kinematògraf eren l'avantsala de l'arribada del cinematògraf.

ABANS DE LA SEVA ARRIBADA A MATARÓ.

Pel setembre de 1896 (5) el *Diario de Mataró y la Comarca* publicava un article signat per A.E.L. que explicava als lectors del periòdic local la seva experiència davant el nou invent, i a més a més fa un repàs dels antecedents del cinematògraf.

¿Qué es el Cinematógrafo? Un curiosísimo aparato debido á los constantes trabajos y estudios de M. Lumiere y mediante el cual se producen ante nuestra vista las escenas más animadas, con el movimiento y vida de que carecen las mejores fotografías obtenidas hasta hoy.../... Desde niños conocemos el 'fenatiscopio', juguete ante el qual pasamos alegres ratos de nuestra infancia, admirados de ver el clown que salta o el perro que huye ante el que trata de vapulear sus costillas; y apenas iniciados en los conocimientos científicos, supimos que tan sorprendente resultado, no era debido a otra causa que a la persistencia de nuestra retina de imágenes de los diferentes tiempos de estos movimientos; de igual manera que un carbón encendido, que describe un círculo con rapidez, nos simula un arco de fuego.

De esta feliz edad de la vida nos es familiar la linterna mágica, que, por una sencilla combinación de lentes, proyecta sobre un lienzo, las pinturas sobre cristal que se deslizan entre ellas.

Combinamos estos dos aparatos, y aplicando a ellos la fotografia instantánea, tendremos en principio, el Cinematógrafo. Consiste en un aparato en una gran caja que podemos considerar como una perfecta linterna mágica...

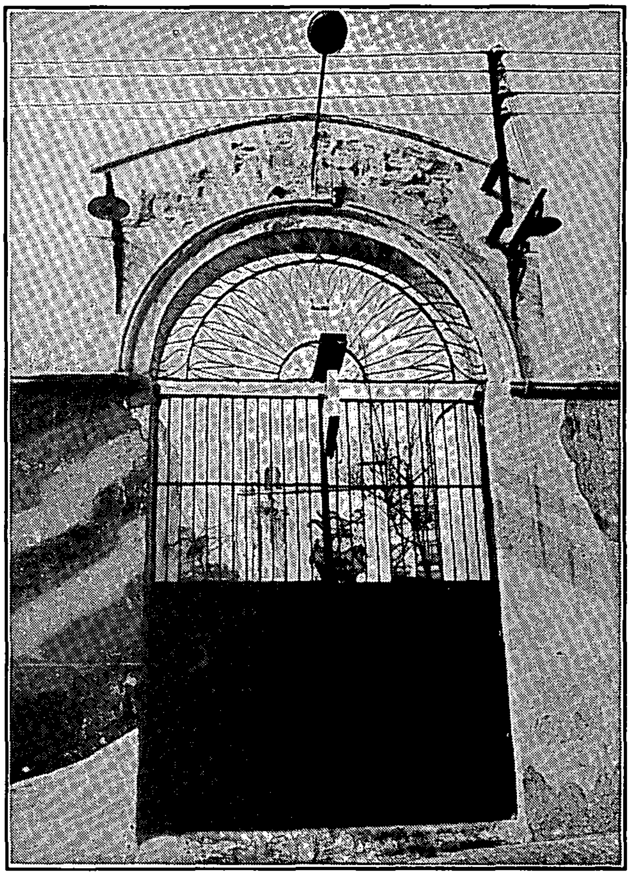

Estat actual de l'entrada del Teatre Euterpe (1878-1921), i que avui és el Pati del Cafè Nou a la Muralla de la Presó. En aquell Teatre va tenir lloc la primera projecció de cinema a Mataró el dia 2 de febrer de 1897 a la tarda.

PRESENTACIÓ DEL CINEMA A MATARÓ: 2 DE FEBRER DE 1897.

La presentació del cinematògraf a Mataró va tenir lloc el dimarts dia 2 de febrer, festivitat de la Candelera, a dos teatres: l'*Euterpe* i al *Teatre Principal* (6).

La irrupció del nou art a Mataró es va fer, doncs, amb certa solemnitat i relleu social, per comptes de fer-se en locals provisionals o barracots de fusta, com era habitual per l'època. L'estrena es va fer en dos locals dedicats al teatre, amb més èxit popular que de la crítica periodística, com veurem.

La premsa local se'n va fer ressò i en el *Diario de Mataró y la Comarca* (7) podem llegir que:*El espectáculo que se prepara para el próximo martes logrará sin duda atraer la atención de nuestro público, por su novedad y su importancia. El número más saliente de esta función en la cual se presentan*

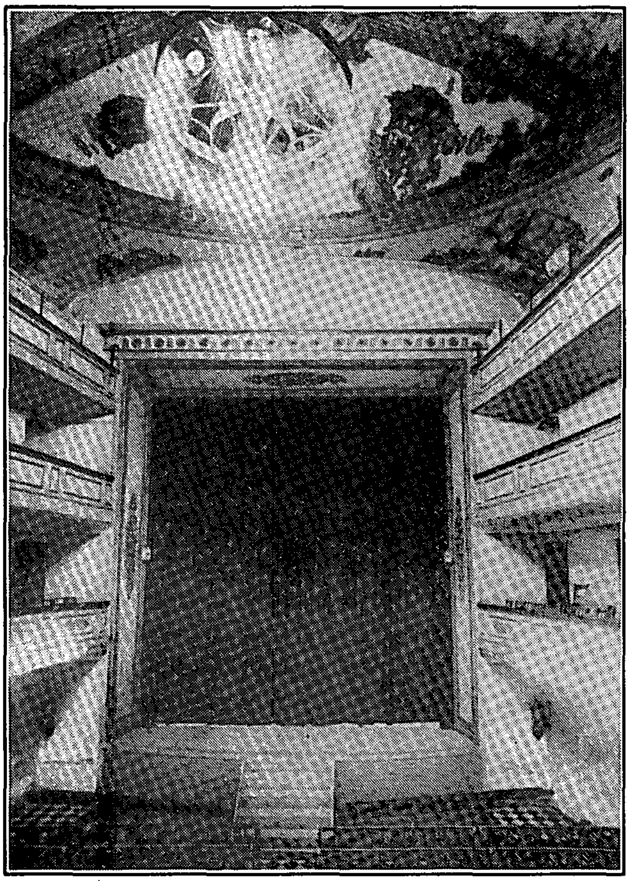

Teatre Principal (1832) on avui hi ha l'actual Foment. En les seves pantalles va tenir lloc la segona projecció de cinema el dia 2 de febrer de 1897 a la nit.

variedad de 'fotografias animadas' o sea vista y retratos fotográficos en movimiento. El Cinematógrafo actualmente está llamando poderosamente la atención en Barcelona y desde hace algún tiempo constituye la gran atracción de los públicos de las capitales más importantes.

I va arribar el gran dia: el dimarts 2 de febrer de 1897. El cinematògraf es va presentar dins d'un espectacle d'atraccions variades a la tarda al Teatre Euterpe i a la nit al Teatre Principal. Un espectacle on actuà, entre d'altres, un tal senyor Balaguer amb números de prestidigitació i d'endevinació. El senyor Mauri va fer experiments d'endevinació i transmissió de pensament. També va figurar en el programa una audició del *Graphophono*, una modificació del *Fonògraf* d'Edison que tenia la particularitat de poder escoltar la música sense auriculars. L'espectacle va finalitzar amb la presentació, tècnicament bastant deficient, segons la crònica, del *Kinematógrafo*.

Esta exhibición gustó sin duda y fué aplaudida como lo fueron también los otros números del programa, pero no produjo todo el efecto que podía: los cuadros eran de tamaño sobrado reducido y faltos de luz y de fijeza muchos de ellos, debido todo, según parece, a que por no poderse disponer de un potente foco eléctrico hubo de hecharse mano de luz Drumont, y a que el foco lumínico no pudo colocarse a la distancia conveniente por no permitirlo las reducidas dimensiones del escenario.

Malgrat tot, el crític del diari va fer una valoració positiva del nou invent si bé no es va poder estar de denunciar la projecció d'alguna pel.lícula que qualificà d'obscena.

Las vistas fotográficas presentadas por medio del 'Cinematógrafo' causan una completa ilusión de la realidad; algunos cuadros llamaron mucho la atención, sobretodo la reproducción de la Danza Serpentina, pero merece la mayor censura el que se exhibiera alguno más que libre, obsceno. Abusar de la buena fe con que un público decente y de buenas costumbres, acude confiado á un espectáculo sin sospechar que se le pueda escandalizar con exhibiciones indecorosas, es altamente reprobable e indigno, y por tanto es de esperar que en lo sucesivo se corresponda más dignamente al favor que el público dispensa a los espectáculos que se presentan en nuestros teatros.

El propietari de l'aparell de cinema va ser receptiu a la crítica del diari i va enviar una carta demanant disculpes per l'exhibició d'algun quadre *immoral*, assegurant que en la propera sessió de cinematografia, a celebrar el diumenge següent dia 7 de febrer, no s'hi trobaran quadres que puguin provocar queixes *al más escrupuloso espectador.* I el cronista del diari, en un excés de zel moralista acabava donant un desafortunat consell a l'esmentat propietari, consistent en la destrucció dels clixés. Per cert que aquesta vegada la premsa sí que va anunciar els títols d'alguns films a projectar i que il.lustren la simplista temàtica que imperava a les beceroles del cinema:

Llegada de un tren
Plaza de la Opera de París
Miss Fuller en la Danza Serpentina

Pel juliol del mateix any va tenir lloc la tercera projecció de cinema en un local de la Riera número 50 (quasi davant per davant de l'Ajuntament) (8).

Aquesta vegada però, i per evitar sorpreses en els films, o quadres, a projectar, l'Ajuntament hi va intervenir revisant l'aparell i els *fotografies*, i donant finalment el seu vist i plau. Aquella nova sessió, segons el *Diario de Mataró* de l'època, va significar un avanç tècnic considerable respecte a les sessions que es van celebrar cinc mesos abans. A partir de llavors les millores tècniques i narratives seran constants.

VISTAS DE MATARÓ.
CINEMATÓGRAFO
DE LA RIERA
TRASLADADO AL
VISTAS DE MATARÓ.
SALÓN DE LA CALLE NUEVA
Penúltima semana
Mañana sábado y domingo se exhibirán por ÚLTIMA VEZ las vistas de Mataró:
Salidas de las fábricas Coll, «Las Faixas», Marfá, etc., etc.
La semana próxima, funciones de despedida.

Anunci aparegut al "*Diario de Mataró y la Comarca*" del 4 d'agost de 1899.

Entre la tercera i la quarta projecció de cinema va passar força temps, 14 mesos, ja que va tenir lloc el setembre de l'any 1898 *en un grandioso barracón construido en medio de la Plaza de Cuba* (9). El diari es va desfer en elogis de la instal.lació, per acabar dient que: *A pesar de lo notable que es dicha instalación, que no desdice en nada de la famosa de Casa Napoleón de Barcelona, cada sesión, que consta de ocho vista, cuesta tan solo 20 céntimos la entrada a las sillas de preferencia y 10 al público. Se dan sesiones todos los días de 8 a 11 de noche y los festivos des de las 4 de la tarde hasta media noche.*

La premsa local (10) anunciava al públic els títols dels films o *vistas* que es projectaran en aquell barracot

Capalleria pasando el río
Desfile de ingenieros
Timo a un inglés
Travesuras infantiles
Niños y plumas
Señoritas acróbatas
El prestidigitador
Sombrero de transformación

FILMS LOCALS.

La producció autòctona de pel.lícules va començar ben aviat. Fructuós Gelabert (1874-1955) és considerat el primer cineasta i el pare de la cinematografia catalana, i va destacar des del primer moment en el reportatge cinematogràfic, va ser el documentalista per excel.lència de Catalunya (11). D'altres van seguir les seves passes. Aquesta producció autòctona explica l'existència de pel.lícules de temàtica local com les que apareixen en l'anunci publicat a la premsa local l'agost de 1899 (12), sense més referència que el seu títol:

Mañana sábado y domingo se exhibirán por ULTIMA VEZ las vistas de Mataró: Salidas de las fábricas Coll, 'Las Faixas', Marfá, etc. etc.

La segona la tenim al 1906 amb la projecció del film *Mataró obrero*, que es projectà al cinema Parisién el 15 de desembre. És de lamentar la pobra informació de la premsa de l'època referent als realitzadors i d'altres detalls d'aquells films.

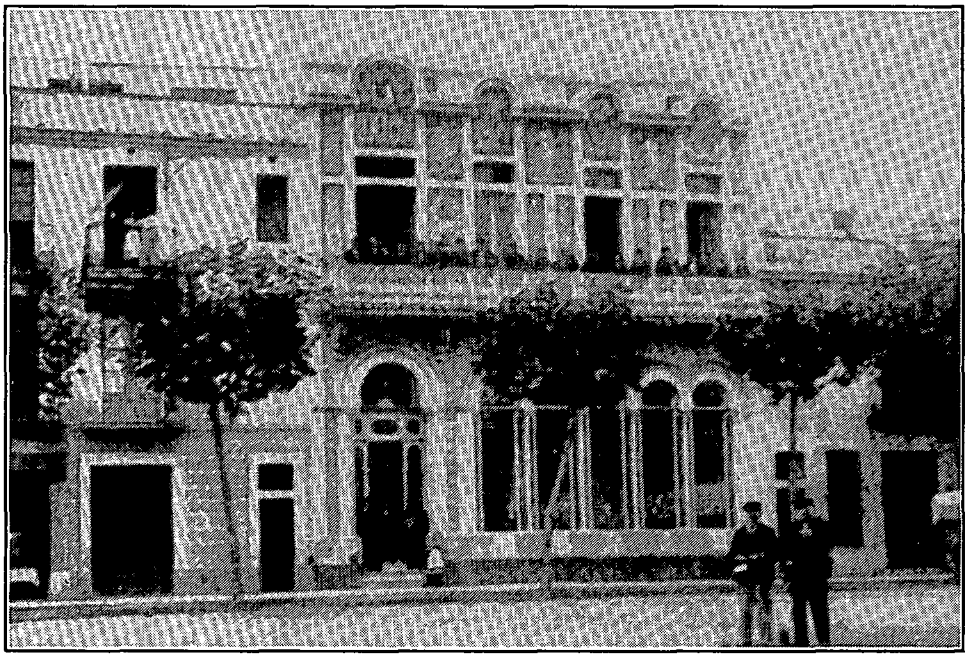

Cinema "*La Maravilla*", a la Plaça Pi i Margall, avui Pl. Cuba

IMPLANTACIÓ DEL CINEMA.

A finals del segle XIX, abans i durant l'estiu de 1899 es van instal.lar a Mataró tres cinemes. El primer es va presentar al Saló del carrer Nou el 27 d'abril. El segon ho feia nou dies després al Cafè Peninsular de la Riera i el tercer, *Salón Novedades*, ho feia abans d'un mes d'aquest darrer al carrer Argentona. El primer d'aquests cinemes va tancar el 4 de juny del mateix any i el que estava instal.lat a la Riera es va traslladar a l'esmentat Saló del carrer Nou. (13)

Pel maig de 1900 s'instal.là novament un barracot a la plaça de Cuba, on es projectaven pel.lícules.

Amb el canvi de segle l'any 1901, trobem rehabilitat el primer pis del Cafè Peninsular de la Riera.

L'estiu del mateix any el conegut actor teatral Enric Borràs, que alhora era empresari cinematogràfic, es presentà a la plaça de Cuba on instal.là un *Animatógrafo* en un barracot (14). Va causar gran sensació entre el públic mataroní la projecció del film *La Cenicienta*, de 600 metres, que va estar en cartell quasi un mes sencer. En el mateix local, el novembre del mateix any, s'hi projectaria una altra pel.lícula que també va tenir molt d'èxit, *Juana de Arco*, de 1.000 metres de llargada.

A l'abril de l'any 1902 (15) es va inaugurar al Saló del carrer Nou un *grandisoso* Cinematògraf Franco-Español que va tenir una vida molt efímera.

L'Enric Borràs, tornaria a Mataró en qualitat d'empresari cinematogràfic, durant l'hivern de 1902 a 1903 al Teatre Principal. Per venir l'any següent en el mateix local.

A l'estiu de 1903, novament al Teatre Principal es feia cinema.

Durant el 1904 hem comptabilitzat quatre sales de cinema, si bé algunes de molt curta durada: Teatre Principal, Cinematògraf Parisien (Teatre Principal), Cinema Lyon (que pel gener del proper any es dirà Cinematógrafo Mataronés) i el Casino Fénix.

Pel gener de 1905 s'inaugurà un nou cinema, *La Maravilla*, ubicat al local de *La Unión* de la plaça de Cuba que poc temps després es dirà *Cine Palacio de la Unión*, i a finals del mateix any es rebatejarà amb el nom de *Cine Modelo*.

L'any 1905 es pot considerar com el de l'inici de l'estabilitat de les sales de projecció de cinema a Mataró. La seva popularitat era gran, i l'empresariat es donà compte que invertir-hi els diners era molt rendible, no dubtant a canviar de funció algunes sales o obrint-ne de noves, en detriment d'altres espectacles, sobretot el teatre, on a Mataró hi havia una bona afecció. A partir d'aquí, però, el cinema relegaria l'art de Talia a un segon terme, i adquiriria un nivell molt important dins de la cultura popular mataronina.

Aquella curiositat científica sense futur comercial s'havia convertit en un negoci lucratiu d'abast universal, trastocant els esquemes culturals d'arreu on s'imposava. I Mataró no va ser una excepció.

Manuel Cusachs i Corredó

NOTES.

1.- BETTON, Gérard. *Historie du Cinéma.* Presses Universittaires de Frances, p. 6. París, 1991.

2.- GONZÁLEZ LÓPEZ, Palmira. *Història del cinema a Catalunya,* St. Cugat del Vallès, La Llar del Llibre, 1986; p. 19.

3.- PORTER i MOIX, Miquel. *Breu Història del cinema primitiu a Catalunya.* Mataro, 1977. Editorial Robrenyo, p. 15.

4.- LLOVET, Joaquim. *La ciutat de Mataró.* Barcelona 1858-61. Volum I, p. 151.

5.- *Diario de Mataró y la Comarca* (DMC). 9 IX 1986, p. 2.

6.- CUSACHS i CORREDÓ, Manuel; SIVILLA i BOSCH, Josep. *El Cinema a Mataró, 1897-1914,* Mataró, 1992; p. 27 (treball inèdit).

7.- DMC, 30 I 1897, p. 2.

8.- FERNÀNDEZ i LÓPEZ, Joan; CIVIT i REY, Toni. *Història de la Catalunya cinematogràfica.* Annals de la Federació Catalana de Cine-Clubs, 1985-1986, Volum 3, p. 126.

9.- CUSACHS i CORREDÓ, Manuel; SIVILLA i BOSCH, Josep. *Op. cit.*, p. 32.

10.- DMC, 28 IX 1898, p. 2.

11.- GONZÁLEZ LÓPEZ, Palmira. *Op. Cit.*, p. 22.

12.- DMC, 5 VIII 1899, p. 1.

13.- FERNÀNDEZ i LÓPEZ, Joan; CIVIT i REY, Toni. *Op. Cit.*, p. 131.

14.- DMC, 21 IX 1901, p. 2.

15.- DMC, 12 IV 1902, p. 2.

Els records d'en Vicenç Badia i Santamaria, excel.lent músic mataroní, ens introdueixen en el món de la música del Mataró d'abans i després de la guerra civil i, més concretament, en la música lleugera. La situació particular dels músics, la formació de les primeres orquestres i, sobretot, l'aparició dels VERDS i dels TITANS, conjunts força importants en el seu moment, hi queden perfectament reflectits.

ORQUESTRES I ORQUESTRINES. LA MÚSICA LLEUGERA A MATARÓ (1920-1960)

Mataró, abans del 1936, era una bassa d'oli quant a moviment musical, sobretot considerant que professionalment no donava per viure'n, encara que sempre podia existir una excepció. Després del 1939 va ésser diferent.

Al Cine Clavé, durant els anys vint, en les sessions de cinema mut actuava un quartet que el formaven dos violins, Bartrons i Roig, Roca al contrabaix, i el mestre Enric Torra, que tenia com a ajudant l'Emili Casas *—Casets—* al piano. Jo acompanyava la meva mare les poques vegades que tocava d'anar al cine, amb l'obligació de llegir-li els textos subtitulats; si m'hi negava, no hi havia cine. I quedava meravellat amb la música del quartet. D'aquestes sessions —jo tenia nou o deu anys— va venir la meva inclinació per tocar el violí.

Dues germanes meves formaven part de l'Orfeó Mataroní i van poder pressionar el seu director, Mn. Molé perquè, quan només tenia set anys, m'acceptés en el grup de veus blanques i que, de pas, em donés lliçons de solfeig. Era l'any 1921-22.

A la mateixa edat vaig ingressar a Santa Anna, on, després de passar-me un any amb l'*hermano* Francisco, a la classe següent vaig poder entrar de cantant a l'escolania del col.legi, dirigida pel Sr. Fors, magnífica persona, qui també intentava de familiaritzar-se amb el solfeig. Malgrat d'ésser un pèssim estudiant, me'n vaig sortir.

I arribem als onze anys i comunico al meu pare que em decanto pel violí. Els dos possibles mestres de l'instrument eren els senyors Ramon Bartrons i Josep Castells. El primer, com ja he dit, actuava al Clavé. El segon al Cine Modern i, a més, era mestre a l'Acadèmia Musical Mariana.

A l'Acadèmia ensenyaven sense pagar i fins i tot facilitaven l'instrument si algun deixeble demostrava condicions. Però el meu pare va creure que amb el Sr. Bartrons, per lliure, la cosa aniria millor i va comprar-me un Tres Quarts, amb el seu arquet i el corresponent estoig. I vaig començar a passar l'arc. Per cert que el veïnat va poder constatar que un aprenent de violí és el pitjor veí.

A l'època, existia a Mataró una Banda Municipal que havia format el mestre Agustí Coll i Agulló comptant amb músics amateurs; tots es dedicaven a un ofici determinat o treballaven a la fàbrica. La Banda era recolzada per elements que havien sorgit de dues o tres formacions orquestrals, com *Els Vilas, Els Tells* o d'altres.

Però el grup Banda auspiciat per l'Ajuntament va tenir contraris, que es transformaren en la Banda Clavé. Si mal no recordo, de la part comercial se n'ocupava el pare Bartrons i hi actuaven dos clarinetistes, el senyor Cabanes i el senyor Sala; el primer, de dimensions físiques descomunals, a diferència del segon, tot el contrari.

L'opció més desitjada en les festes de carrer era de poder amenitzar la *serenata* amb la Banda Municipal. Quan materialment no s'hi arribava, actuava la Banda Clavé que, per més reduïda, resultava també més econòmica.

L'existència de la Banda Clavé va ésser curta; en canvi, la Municipal continuà, i durant els anys de la Dictadura de Primo de Rivera va ésser objecte d'una gran transformació. A l'Ajuntament de l'època hi figurava el senyor Spà, persona molt afeccionada a la música i amb força empenta. Va convocar oposicions a la Banda Municipal de Mataró amb condicions econòmiques molt acceptables i, a càrrec de l'Ajuntament, va adquirir l'instrumental, fabricat per la firma *Coorn* i importat dels Estats Units. La plaça de director la va guanyar un tal Gàlvez Bellido, mestre de violoncel, que actuava a Barcelona amb l'Orquestra Pau Casals o al Liceu, no ho sé segur. Entraren també a la Banda elements ben preparats de Barcelona, València, Reus, etc. I s'aconseguí una agrupació digna. Però el canvi gairebé immediat de la situació política va fer que els mataronins no poguéssim escoltar i gaudir del resultat d'aquella empresa. Durant la República es va aguantar la Banda sota la batuta del mestre Llorà, mataroní, clarinetista d'aquella gran formació, i excel.lent mestre, que també s'ocupava de la Secció de Música de l'Escola Municipal d'Arts i Oficis.

Els qui ens trobàvem estudiant violí amb mestres locals teníem una dèria, frisàvem per rebre lliçons d'algun professor, primera sèrie, de Barcelona. Recordo que en Joan Tutó va rebre'n d'en Guerin, en Jaumà, que ja tocava en un tercet al cine mut del Modern, substituint en Castells, estudiava amb en Costa, i jo vaig fer uns cursos amb el mestre Constans. L'elecció del meu mestre va ésser perquè estava domiciliat al carrer de la Princesa, a la vora de l'estació de França, fet que permetia de poder cronometrar l'horari —sortosament aleshores els trens eren més puntuals que ara— ja que, com tots els altres afeccionats a la música i actuants amateurs, havia de compaginar l'estudi amb la feina, en el meu cas l'aprenentatge de fuster.

En desaparèixer el cinema mut es crearen diverses agrupacions influenciades per la música de jazz. L'any 1929, als quinze anys, vaig debutar a l'Ateneu Obrer, al carrer de Bonaire, a la sala de festes que encara està en peu. Al piano actuava en Vila, que treballava a la fàbrica, igual que en Fadó, trombó, en Verdalet, saxòfon, i en Casanovas, que tocava una tuba, eren del ram de l'aigua. El *jazzband* el tocava el Domenich, xofer dels Tints Marshall, avui desapareguts, del carrer de fray Luís de León. A la trompeta en Canals, pare del mestre Josep Canals. No cal dir que el violinista de la ROYALTI, aquesta era el nom de l'agrupació, era jo mateix.

En aquell moment, a Mataró, era important l'Orquestra-Cobla ILURO, que regentava en Joaquim Godó, fiscornista excel.lent, procedent de Castelló d'Empúries. Com a cobla disposava d'un solista tenora, en Rusell, que si mal no recordo era de Llagostera. També formaven part de la cobla en Paulí, músic molt conegut avui arreu de Catalunya, i en Sagrera, que després va estar molts anys a la Principal de la Bisbal. L'Orquestra-Cobla ILURO, com altres agrupacions del mateix estil, algunes encara existeixen avui amb certes variants, era una formació ideal per a festes majors. Podia mantenir la presència de figures perquè estava organitzada cooperativament. Mentre va mantenir el nivell artístic va anar fent, però per desercions dels caps de fila, primer tenor, primer tiple i d'altres, va decaure, la continuació es va malmetre i ja no va ésser possible de continuar.

Un dels components de la ILURO era en Josep Casanovas, procedent de Vic, que tocava el contrabaix. Va ésser contractat perquè era un músic molt popular a la comarca de Vic i perquè disposava d'uns recursos molt adients per animar la música dels envelats. No va esperar que la ILURO s'apagués del tot i, junt amb els seus fills Amadeu i Manuel, va formar una orquestrina, l'ORIENTAL JAZZ. Les orquestrines eren agrupacions reduïdes, formades llavors amb set components.

I es van presentar amb americana verda, confeccionada amb panyo de billar; d'aquí el nom ELS VERDS.

En Manel tocava el *jazzband* —avui en diríem la bateria— demostrant grans condicions i sobretot explotant la seva gran comicitat. L'Amadeu, format a l'Acadèmia Musical Mariana, tocava el violí. En Joan Casas era el trompeta; al cap de poc temps va ingressar als Escolans de Sant Sadurní d'Anoia i fou substituït per un tal Coq. L'Escarpenter tocava el saxòfon.

Ben aviat ELS VERDS es transformarien en professionals per tal de poder atendre la gran demanda d'actuacions, gràcies a la popularitat que anaven adquirint.

Al piano de la formació desfilaren en Masuet, que abandonà la música per la carrera d'advocat, l'Enric Torra, en Fossas, en Pons, gendre del mestre Galí del carrer de Sant Antoni, en Bombi, i possiblement algun altre que no recordo. Per les altres places passaren també infinitat d'elements.

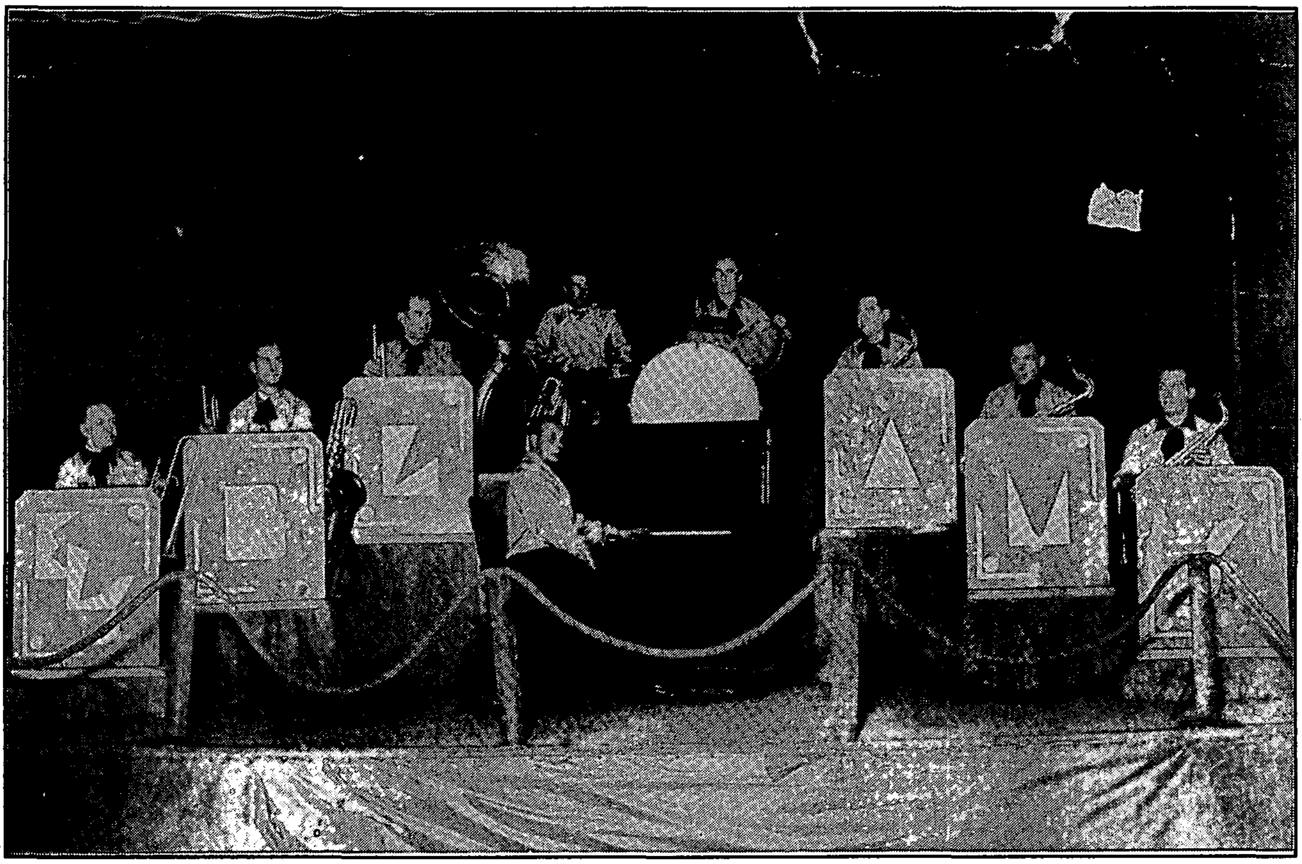

ELS BLAUS - 1930? - J. Pou, V. Badia, Tapioles, Oller, F. Albareda, Massó, Escarpenter, I. Miracle, E. Clariana.

Transformat el grup en orquestra típicament de jazz, abans del 1936, ja incorporava *trío* de metall. Aleshores la formaven en Pau Francès i en Lluent, trompetes; en Manel Casanovas al trombó; l'Amadeu Casanovas, en Joan Vilà i en Josep Soler, saxòfons; al piano en Pons, a la bateria en Miquel Gallego i en Josep Casanovas —en Pepet, que comercialment portava el grup— al contrabaix.

A Mataró, però hi havia també altres grups. ELS DANDYS era un conjunt format a l'entorn d'en Mariano Agustí; el violí i el bateria, en Vidal i en Riera, respectivament, eren del Masnou; tots els altres components eren mataronins. Artísticament quedaven molt bé, però el públic els trobava funeraris perquè vestien de negre i preferia la música més alegre d'altres grups.

El violinista ja veterà Joan Mach agrupà el trompeta Serafí, el saxofonista Astor i el trombó Pou —qui també formava a la Banda Municipal— i junt amb en Pla a la bateria, al piano en Joan Mach, fill seu, i de contrabaix en Calvet —un carter jubilat que havia tocat el violoncel en el *trío* del cine mut del Modern— presentà la SINFONIC JAZZ. Per assegurar la vistositat de l'uniforme, de manera similar a ELS VERDS, es feren confeccionar americanes de color vermell.

Francisco Albareda, familiarment en Paco, capitanejava ELS BLAUS. El seu uniforme no era pas una americana, era una brusa blava. Pels BLAUS desfilaren quasi tots els músics de Mataró. Com a fixos comptava amb en Tapiola —un trompeta de la Banda Municipal molt competent,— i en una temporada que hi vaig col.laborar hi havia el senyor Rius, excel.lent clarinetista que hi alternava amb el saxòfon. En Paco era molt popular per haver estat el darrer pianista que, ajudat d'un bombo, amenitzava els balls de la Constància, més tard cine Clavé.

He de recordar també l'estada a Mataró d'en Josep M. Tarridas, fill de Sant Pol, que tocava el piano i el violí i, a més, la tenora a la cobla Llevantina de Calella. Va fer el servei militar —no recordo l'any exacte— a la caserna de Mataró, situada a l'indret que avui ocupa l'avinguda Jaume Recoder. Feia aquella classe de servei a la Pàtria *de quota*, o sigui, pagant, i per tant podia atendre els compromisos de la Llevantina i donar-se el gust de menjar al restaurant de l'Estació i, de pas, amenitzar al piano algunes vetllades que organitzava per a les seves amistats la propietària del restaurant, per cert senyora de molt bon veure. En aquella època va compondre la sardana *Melangia*, molt coneguda entre el personal sardanista. Amb el pas-doble de fama universal *Islas Canarias* ha batut rècords en els fulls

ORQUESTRINA LONDON JAZZ - 1925? - Català, ?, Joaquim Casas Busquets, Jaume Rey, Baldomer Aymà, Miquel Gallego.

de liquidacions de la Societat General d'Autors, i no solament això, sinó que a les mateixes illes fou homenatjat per la Diputació, gaudint d'allotjament i despeses pagades. Com que no tenia un pèl de tonto, va compondre també *Noches de Andorra*, per cert orquestrada amb instruments de cobla, però al principat pirinenc no es van donar per assabentats. També compongué una sarsuela en tres actes sobre un tema de Francesc Rosetti, escriptor i poeta, fill de Malgrat i resident a Mataró, molt significat literàriament i políticament a la ciutat, abans del 1936. L'obra fou estrenada a Malgrat, dirigida pel mateix autor, i muntada amb la col.laboració de l'Agrupació Lírica del Casal Mutual de l'Aliança de Mataró.

En Joaquim Casas i Busquets que tocava el violí —també va tocar el saxòfon a la Banda Municipal—, amb en Català al piano, en Jaume Rei —*reiet*— trompeta, l'Aymà transportista que intentava de fer sonar un saxòfon, un foraster —penso que vingut de Lleida— amb el trombó, i en Miquel Gallego amb el *jazzband*, formaren la LONDON JAZZ. En Miquel Gallego amb un embut —la megafonia de llavors— cantava tangos i feia el que podia; ell es creia en Carlos Gardel. Vaig escoltar el debut de la LONDON JAZZ a la serenata del carrer de Milans. Recordo que en Joaquim Casas, en l'època d'aprenents i formant colla d'amics, havia vingut a casa i amb el meu violí ens delitava amb el vals de *Molinos de Viento*, demostrant que estava més endavant d'estudis que jo mateix.

En Català portava la direcció comercial de la LONDON JAZZ i disposava del Canaletes com a quarter general.

El bar Canaletes era un lloc molt adient per centrar qualsevol activitat de Mataró i comarca. També hi anava, més ben dit, no se'n movia, en Casabella, conegut habitualment com en Fogonini. Vivia a la muralla de Sant Llorenç i es dedicava a la fabricació artesanal de fogons de fang; d'aquí el motiu de *Fogonini*. En Casabella tenia nocions musicals i de tant en tant conjuntava un grup i s'atrevia a tot. Sempre avisava un tal Lagunas que tocava el violí, per cert un instrument reparat per ell mateix utilitzant cera per tapar les esquerdes i que no li sonava. En *Fogonini* tocava el contrabaix de tres cordes i, com que anava molt mancat de recursos, suplia la corda del mig amb un cordill gruixut, de manera que, de tres, només en sonaven dues.

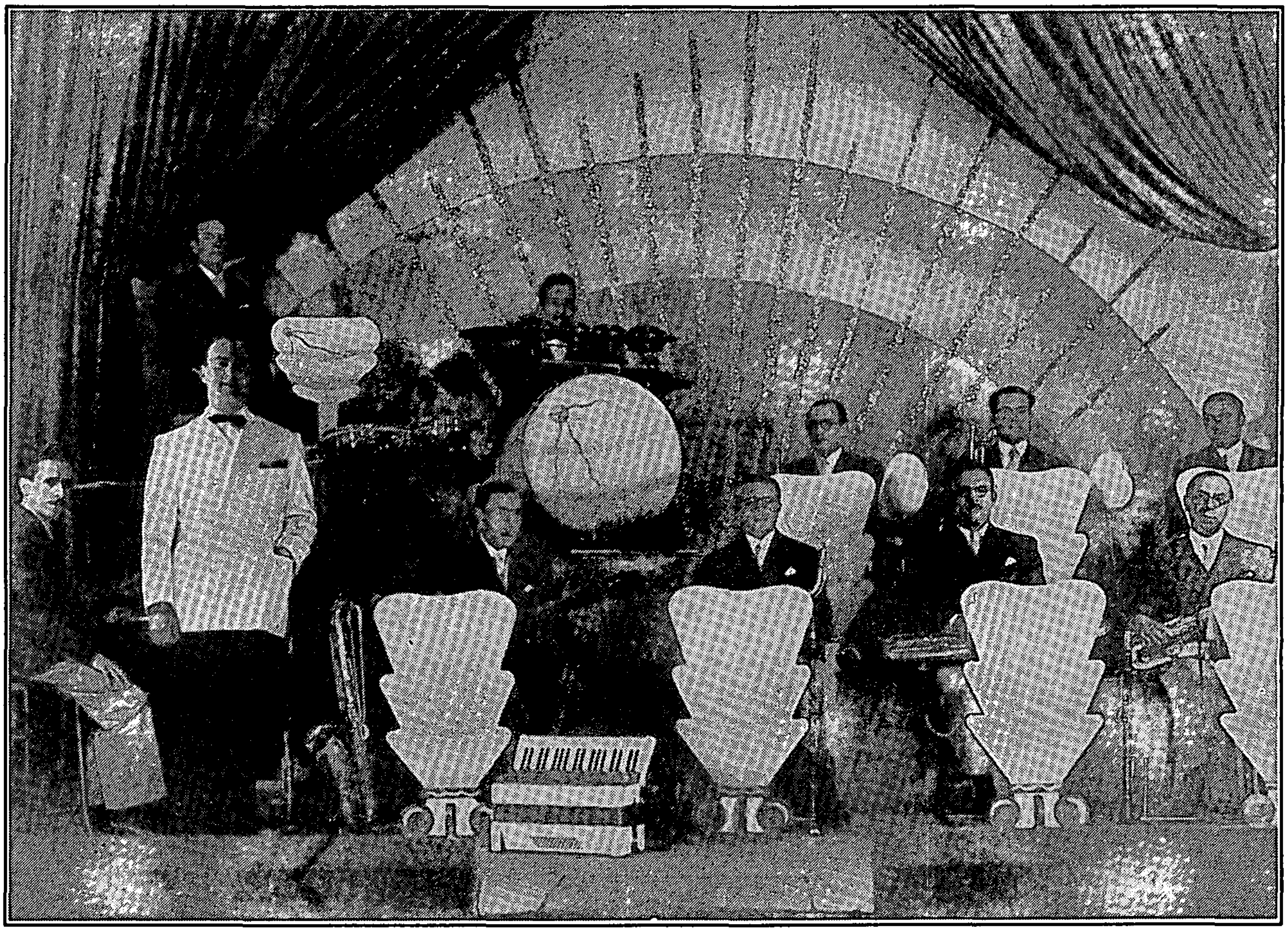

ELS VERDS - 1944-45? - Josep Casanovas, Miquel Gallego, Joan Casas, Alfons Ramirez, Manuel Casanovas, Simó Comas, Vicenç Badia, Amadeu Casanovas, Joan Tutó, Josep Soler.

D'en *Fogonini* se'n podrien explicar moltes anècdotes. Estava relacionat amb el moviment dels Cors de Clavé i fins i tot em penso que n'havia dirigit algun. En certa ocasió se li presentaren els components del Cor d'una població veïna i li demanaren si, per casualitat, tenia algun vals per a les pròximes caramelles, ja que coneixien la facilitat que tenia de compondre cançons corals satíriques; però el van trobar desprevingut. Emperò, de seguida els preguntà a quina hora s'entornaven i, en saber l'horari, els respongué *passeu que ja us en tindré una de preparada.* Era, sens dubte, un compositor fructífer.

Un fill d'en Fogonini, li deien en Nini, tenia el defecte de no tenir joc als braços. Però, tot i amb aquest inconvenient, tocava el piano, sense saber música, d'oïda, per a l'Esbart Dansaire del Foment de la Sardana, que dirigia en Fradera. Aquesta institució tenia el seu estatge a la Riera, a l'immoble avui ocupat pel Banc de Sabadell, fins que els de la *Unión Patriótica* els van desallotjar. Després va passar al carrer Nou, al local de la Societat Artístico-Literària, SAL, avui ocupat per la llibreria Robafaves. Més tard va ésser pianista a la Societat Iris. Es coneixia tots els ballets de memòria. Els aprenents de sardanistes li demanaven sardanes a mida, o sigui, que improvisava els curts d'acord amb la xifra que li indicaven i feia el mateix amb els llargs; ell anunciava *vaig a tocar una sardana marca 'Fogonini'.*

Els músics disposàvem d'un sindicat que no tenia cap color determinat. El president era el Sr. Albert, un gran afeccionat a la música que, poc o molt, coneixia el pentagrama i a més tocava la flauta; es dedicava a representacions i sempre estava a punt per anar a tocar la flauta allà on el contractaven, sobretot a les cerimònies religioses de les esglésies. Per reunir la Junta del Sindicat ho tenia molt clar; els components sabien que no hi mancaria una botella de cava i un platet de pastes. Com a president tenia cura que mai no hi faltés i, en conseqüència, de la Junta no faltava mai ningú. El Sr. Albert era una persona molt simpàtica i altruista.

Recordo que com a secretari hi vaig trobar en *Fugonini*, en Casabella pare. Tenia treballs per llegir l'acta de la reunió anterior. En una ocasió, en arribar al final d'un foli que s'acabava amb ... *para...*, el

temps de tombar el full no es recordava del final de l'anterior i tornava a repetir ... *para*... (l'acta era escrita en castellà), fins que l'Andreu, un membre de la Junta molt bromista, va dir-li: *Para Nini, para !*. Anècdotes com aquesta reflectien la vida sindical dels músics de Mataró; els joves ens ho passàvem molt bé.

Abans del 1936 tant la Societat Iris com l'Ateneu tenien agrupacions corals, amb cantants i acceptables solistes, i per tant podien interpretar representacions líriques, amb preferència sarsueles. A l'Ateneu pogueren comptar amb la presència del mestre Vilaró, i el conjunt, sota la seva direcció, fou molt acceptable. Més tard, per problemes entre els dirigents, la meitat del grup junt amb el mestre Vilaró van ingressar a la Societat Iris. Llavors es féu càrrec de la direcció dels qui es varen quedar a l'Ateneu el jove Antoni Díaz Conde, que feia molt poc que havia acabat els estudis musicals, piano inclòs, a l'Escola Municipal de Música de Barcelona.

Aquí vull recordar la cloenda del curs d'Antoni Díaz Conde, que va ésser un esdeveniment molt brillant, un concert de piano a quatre mans, acompanyat per la Banda Municipal de Barcelona, dirigida per Lamotte de Grignon, al Palau de Belles Arts, edificació construïda quan l'Exposició de Barcelona de 1888 i que ocupava el lloc on avui hi ha els Jutjats Municipals, a l'actual passeig de Lluís Companys de Barcelona. Al piano Antoni Díaz Conde i J. Vicens, fill i nét dels coneguts compositors de sardanes; el seu pare vivia a Malgrat.

Vulgues que no, en aquests records, ens hem de referir sempre a l'abans de 1936 i al després de 1939. A partir d'aquesta darrera data continuarem el moviment dels músics mataronins, que durant els anys de guerra, majoritàriament, anaren a parar a múltiples indrets de la geografia espanyola, la major part ingressats en formacions musicals de caràcter militar.

Després de la guerra, ELS VERDS foren els primers interessats a refer la seva formació; recordem que abans de 1936 ja eren professionals. El local de l'Ateneu, i en particular el cafè, ja el regentava el Sr. Alemany, pare, qui també es féu càrrec de la sala de ball. Un dels seus fills, en Bartomeu, es va ocupar d'aquesta darrera activitat; va batejar la sala amb el nom de Fantasio i es va posar d'acord amb l'Amadeu Casanovas per organitzar l'orquestra. Casanovas anava reclutant la gent que es reincorporava a casa i al cap d'un cert temps ja existia un grup que podia actuar com a orquestra. Al piano hi figurava l'Antoni Díaz Conde, que ocupava la plaça de l'Antoni Pons, que malauradament no va tornar.

ELS VERDS tornaven a comptar com a orquestra i gaudien de la popularitat d'abans. Aviat es varen posar d'acord amb el Sr. Parera que explotava

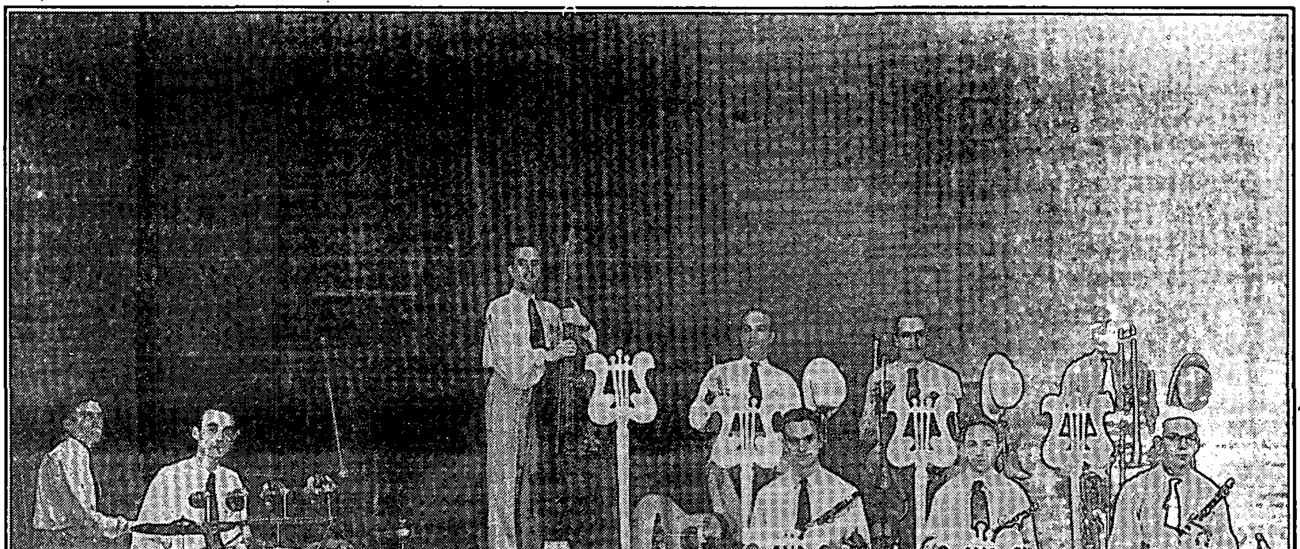

ELS TITANS - 1942-43? - Josep Cabruja, Enric Serra, Joan Casas, Joaquim Roig Emili Casas, Miguel Jiménez, Vicenç Badia, Ramon Bartrons, Juli Torra.

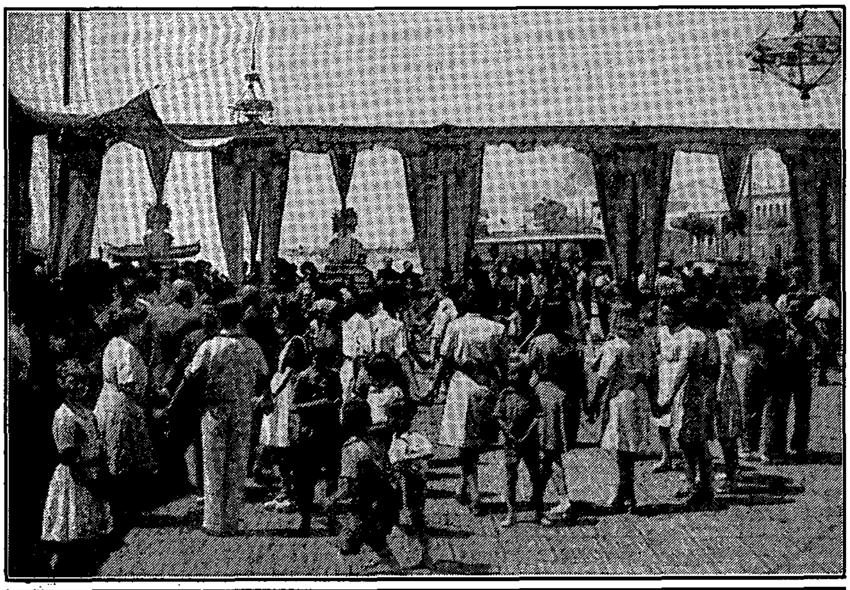

Dues vistes d'una audició de sardanes dins al Tívoli instal.lat a la platja.

violí i el saxo i el segon amb el trombó de vares, en Joan Casas, trompeta, que uns anys més tard es traslladà al Brasil i va incorporar un tal Isidre Miracle, que tocava el saxòfon tenor. Quan el grup es trobava assajant, en Jiménez, que ja hem dit que no dormia, ja tenia emparaulat el grup amb la direcció del Fantasio, l'antic Ateneu. Som als anys 1940-1941; el grup només tenia sis elements, i quan jo retorno a Mataró m'ofereixen de participar-hi, serà l'orquestra ELS TITANS, recent formada i a punt de debutar, era l'estiu, en un *tívoli* aixecat a la platja al costat del restaurant Dimas, llavors situat més enfront del carrer de Sant Antoni i més a prop de la via del tren. El *tívoli* l'havien aixecat la Penya Unitex i *el petit* (en Ramon de Can Dimas). ELS TITANS varen acabar l'estiu alternant amb concert a la terrassa del restaurant i amenitzant el ball a l'interior del *tívoli*. En començar la temporada d'hivern, ELS TITANS passaren al Fantasio i, en poc temps, consolidaren la competència musical.

I ja tenim la rivalitat entre el Tívoli i el Fantasio i entre ELS VERDS i ELS TITANS. El jovent la va viure amb gran satisfacció i les vegades que actuaven conjuntament les dues formacions musicals eren, de segur, èxit de taquilla.

el Salón Tívoli, al carrer de Bonaire i recentment enderrocat, on tenia instal.lats uns billars que en aquell moment no eren rendibles, i el Tívoli es transformà en sala de ball, amb els ressuscitats VERDS. No cal dir que de seguida el Fantasio notà la competència.

També en aquell moment va venir a Mataró, a conseqüència de la situació, desplaçat de la capital, en Miquel Jiménez, treballador de Fecsa (llavors Eberdia Elèctrica). A Barcelona havia tocat la bateria en un dels conjunts amateurs de solera, que actuava quasi a diari en un conegut local de l'avinguda Mistral. Jiménez, persona oberta i amb virtuts de mundologia, que demostrà més tard a casa nostra, va conjuntar tots els elements que es trobaren sense guia quan ELS VERDS deixaren el Fantasio. Va agrupar en Cases —*Casets*— pianista, que ja recordem del cine mut al Clavé, els senyors Bartrons i Roig, també de la mateixa procedència, el primer alternant amb el

ELS TITANS arribaren a tenir una formació amb nou o deu elements; més tard es transformaren en cobla i aleshores, forçosament, van ésser onze. S'hi varen anar incorporant en Juli Torra (saxòfon), l'Esteve Roldós (saxòfon-violí), en Miquel Hernàndez (trompeta) i en Joan Cabruja (contrabaix), entre d'altres. Vaig portar la direcció dels TITANS des del seu començament fins que vaig ingressar, també com a director, als VERDS, l'any 1942-43. Aquesta darrera formació era llavors sol.licitada arreu de Catalunya i els ingressos econòmics aconsellaven el canvi.

Als VERDS vaig trobar en Simó Comas al piano —de vailets ja havíem intentat de formar un conjunt que no va arribar a cap, ja que érem massa

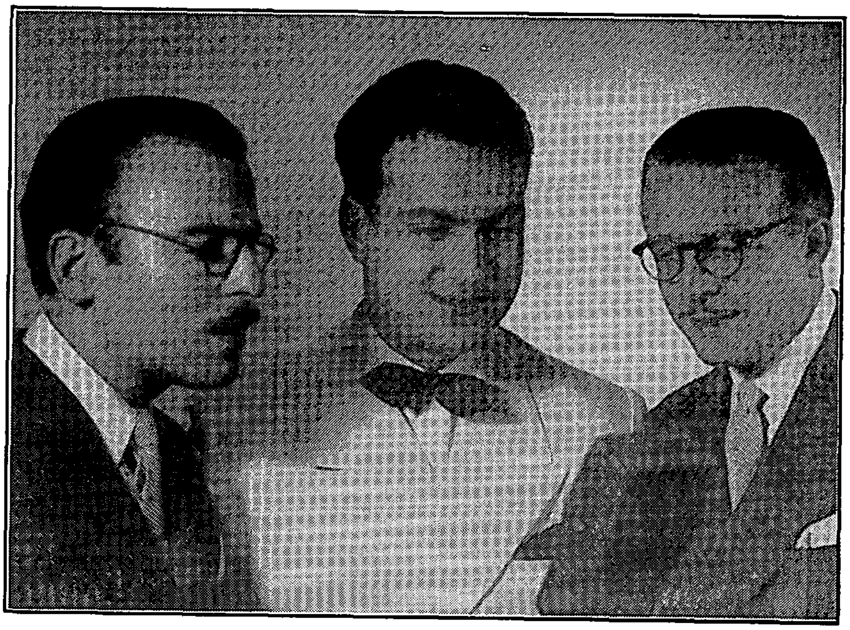

ELS VERDS, 1944-45.
Trio vocal: Joan Tutó, Vicenç Badia, Amadeu Casanovas.

joves—, l'Amadeu Casanovas, en Joan Tutó i en Josep Soler, saxòfons i violins, l'Alfonso Ramírez —de Calella— i en Joan Casas, trompetes, en Manel Casanovas, trombó, en Josep Casanovas —el fundador dels VERDS, pare de l'Amadeu i d'en Manuel— amb el contrabaix, i a la bateria en Miquel Gallego. Uns anys després ELS VERDS es transformaran en cobla, incorporant elements forasters per mor dels instruments necessaris per tocar sardanes.

Al Mataró dels anys quaranta bons mestres actuen a la Sala Cabañes, com a directors. Hi trobem primer el mestre Vilaró, després l'Enric Torra i, més endavant, l'Honorat Vilamanyà. El mestre Vilamanyà, de Ripoll, vingué a Mataró per fer-se càrrec de la Banda Municipal que, amb ell, aconseguí la seva darrera bona època.

I continuant amb les agrupacions musicals ara toca de parlar de BADIA Y SU RITMO, de la qual vaig ésser protagonista, després d'abandonar per raons de treball la meva col.laboració amb ELS VERDS. Amb els germans Joan i Juli Torra, en Ramon Botey,

BADIA Y SU RITMO, 1947-48.. Drets: Miquel Gallego, Ramon Botey, Vicenç Badia, Joan Cabruja i Joaquim Arabía, Asseguts: Miquel Hernàndez i Joan Torra.

en Joan Cabruja i en Ramon Esperalba sorgí la BADIA Y SU RITMO, que, malgrat tot, també vaig haver d'abandonar per excés de compromisos.

Tot i amb això, al Casal Mutualista, que havia adquirit el local de la Societat Iris, al carrer de Bonaire, vàrem crear l'ORQUESTRA CASAL, que tenia al seu càrrec les manifestacions líriques de l'entitat. Jo mateix era el director de la coral i de l'orquestra, que era incrementada segons les necessitats de la representació. La coral ja existia des de feia temps, agrupada pel mestre Domènec Rovira (director de la Banda Municipal i també de l'Acadèmia Musical Mariana, al Foment, mort molt prematurament), i actuava sota el patrocini de les autoritats culturals de l'època. Més tard se'n féu càrrec l'Eduard Domènech i, abans d'ingressar jo mateix al Casal, encara actuà com a director Francisco Grasetes.

Els darrers anys quaranta, o els primers cinquanta, no ho recordo bé, al Regiment militar de guarnició a Mataró —a la caserna del carrer de Sant Feliciano, espai que avui ocupa l'avinguda Jaume Recoder— hi figurava una banda de música, dirigida per un oficial músic força destacat, de nom Pedro Pirfano. Era un músic molt complet que, a més, cantava amb veu de tenor molt acceptable i que actuà com a solista amb ELS VERDS.

De la banda militar de música sorgí una orquestra, que, com que tots els seus components eren andalusos i, en preferència, malaguenys, s'anomenava LOS BOQUERONES. Alternava al Casal Mutualista amb BADIA Y SU RITMO.

Més tard Pedro Pirfano va ésser promogut com a Músic Major, amb grau superior, figurà com a mestre dels Cors de l'Exèrcit i guanyà la plaça de director de l'Orquestra Simfònica de Bilbao.

I per acabar voldríem deixar constància d'un músic de vàlua, que actuava al Mataró d'aquella època. Parlem del mestre Joan Tutó i Difent. Encara que el trobem en una orquestra com ELS VERDS, dedicada a música comercial, destacava com a gran violinista, d'una sensibilitat artística poc corrent. Amb l'Amadeu Casanovas (violí), en Lluís Carbó (violoncel) i en Josep Soler (viola), va fundar el QUARTET TUTÓ, conjunt que malgrat el curt temps que va durar, va deixar constància de la seva qualitat per la música de cambra que interpretava. Recordem alguna magnífica actuació d'en Tutó com a solista en concerts acompanyat d'orquestra gran. Fou un artista amb una dicció de l'instrument poc corrent, que llastimosament s'esvaí per terres americanes. Encara molts recorden també el seu pas per l'Orfeó Mataroní.

Deixeble de Joan Tutó fou en Joaquim Sànchez, qui també s'allunyà de Mataró, viatjà a Xile i, segons sembla, ara es troba al nord d'Espanya.

Vicenç Badia i Santamaria

Els quatre germans Soler, Francesc, Josep, Carles i Salvador Soler i Cantón, músics de professió i de vocació, com ells mateixos han escrit, han recorregut tota l'escala social en el camp de la interpretació musical i, dintre de llurs possibilitats i aptituds, no els ha quedat tecla per tocar.

Un dels germans, Francesc, explica tot seguit la seva petita història, que sortosament no és pas acabada, ja que tots quatre són avui músics en actiu.

ELS GERMANS SOLER, MÚSICS

Els germans Francesc, Josep, Carles i Salvador Soler i Cantón van néixer a Mataró, de forma escalonada a partir de l'any 1922.

En el seu haver, tot i ser modesta, tenen una dilatada trajectòria musical, els trets principals de la qual relacionarem seguidament.

Tots quatre, al seu moment, i després de celebrada la Primera Comunió, assentaren plaça d'escolà a la Parroquial de Sant Josep. Recordo que, a l'època, enfront mateix de l'església de Sant Josep hi havia la forneria Prat on, per deu cèntims, es comprava un *mexicà*, espècie de panet dolç amb forma d'ovni, i que a can Miracle de la Riera, dit també ca l'Isern, per cinc cèntims teníem un paquet de *trinquis-trinquis*, amb contingut llaminer i nutritiu.

La profunda impressió del missatge que en la seva forma monòdica transmetia el cant gregorià —el litúrgic principalment—, va calar decisivament en els quatre infants, alhora que assentava un dels pilars de la seva formació musical.

La influència del pare va ser determinant en l'aprenentatge musical. *El saber no ocupa lloc*... El pare s'emparava en aquest aforisme que, per l'èmfasi amb què el predicava, ens sonava més com a obligació que no pas com a bona intenció. En el fons li hauria complagut molt que algun dels seus fills hagués esdevingut figura de renom en el món violinístic.

Així que, per una banda, *Aires Bohemios*, *Jota Navarra* o *Czardes de Monti*, per citar-ne algunes, interpretades a casa, al violí, pel pare, i per l'altra *Misses*, *Misereres*, *Tedeums*, *Rèquiems*, etc... a les celebracions religioses. Cal afegir-hi també les Caramelles, la *Missa de les Santes* —cantada darrera de l'altar major, només per homes i veus blanques—, el *Miserere* a la capella de l'Hospital, l'Orfeó Mataroní. Mn. Fargas portava el compàs en totes aquestes darreres actuacions. I l'estreta vinculació de l'Orfeó Mataroní amb la Sala Cabañes propicià la creació de la Secció Coral Sala Cabañes. I, per tant, tenim també *Els Pastorets*, *La Passió* i sarsueles.

Totes aquestes activitats contribuïren a integrar aquells nois al fet musical; però, sens dubte, tenien una acurada disposició per a la música.

De la disciplina d'aprendre de nota, se n'encarregà el propi pare. Entre els anys 1932 i 1935, cadascun dels germans rebérem del pare les primeres lliçons de violí i també lliçons de solfeig i teoria.

Com a tall d'anècdota, vull esmentar que només disposàvem d'un sol violí per a tots quatre, fet que comportava el rigorós control de l'estona que cadascun podia tenir l'instrument. També vull fer palès el nostre profund agraïment al veïnatge de torn dels pisos de l'edifici on vivíem, al carrer d'en Pujol, núm. 31, tota vegada que a casa hi havia instal.lat un centre estudi-acadèmia, on practicaven

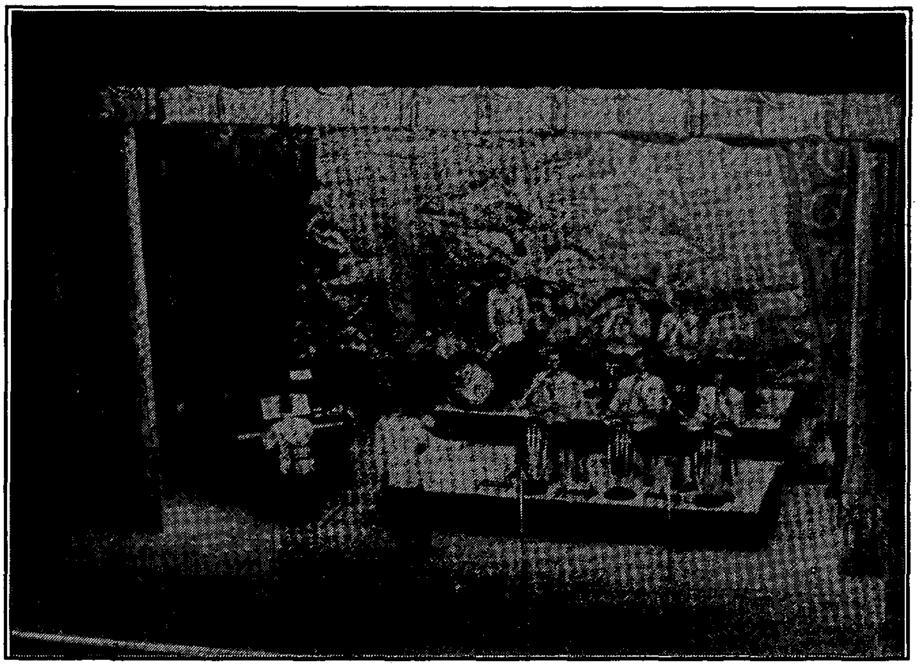

sis estudiants de violí; sempre va aguantar amb comprensió, tolerància i bona voluntat les *grinyolades* que tot estudiant de violí emet als seus inicis.

I arribem a l'any 1936. I amb la guerra progressivament vindrà la fam, agreujada a casa nostra pel fet de ser una unitat familiar formada pel matrimoni i set fills. I vàrem haver de cercar llocs de treball per a cadascun per tal de fer front a la despesa domèstica. I, com a conseqüència, se'ns van esfondrar, com a molts estudiants d'aquell temps, les possibilitats de cursar estudis superiors de música quan arribés el moment.

S'acaba la guerra, però no s'acaben els problemes per compaginar treball i estudis. Els torns de treball eren normals en la indústria mataronina de l'època.

La reobertura de l'Escola Municipal d'Arts i Oficis va representar un respir. Els quatre germans Soler ens hi poguérem matricular, tenint com a professors R. Alia i J. Tutó.

L'Escola Municipal d'Arts i Oficis, des dels anys quaranta fins al seu tancament, els primers seixanta, propicià un període molt fructífer musicalment per a la ciutat.

Recordem dos intents per a la creació d'una orquestra de cambra estable. El primer, conduït pel mestre Joan Tutó, sota el patrocini de la UEC (1957). El segon, potser de caire més oficial, dirigit pel mestre Honorat Vilamanyà (1959). Tots dos intents van fer fallida, com tampoc no havia reeixit l'intent d'acoblar instruments de corda a la ja depauperada Banda de Música de la ciutat, tal com pretenia el seu director R. Alia (1946).

La formació efímera d'un quartet de corda, els intents fallits d'endegar una orquestra de cambra, la dissolució de la Banda de Música (1971) i el tancament de l'Escola d'Arts i Oficis eren nuvolades que presagiaven la tempesta que s'apropava i el drama dels hereus d'Orfeu. Alguns van plegar veles, altres varen emigrar.

I, a partir d'aquests fets, esvaïdes les possibilitats d'arribar a ésser músics veritablement clàssics, prèvia anàlisi dels esforços i les hores d'estudi invertides i que corrien el risc de malmetre's, els quatre germans acordaren d'encapçalar un conjunt musical. Així nasqué el CONJUNTO SOLER'S (1947), dedicat a la música ballable. Passat un temps s'amplià el nombre de components per possibilitar la interpretació de música de jazz. D'aquesta avinentesa va néixer l'ORQUESTRA SOLER'S (1949).

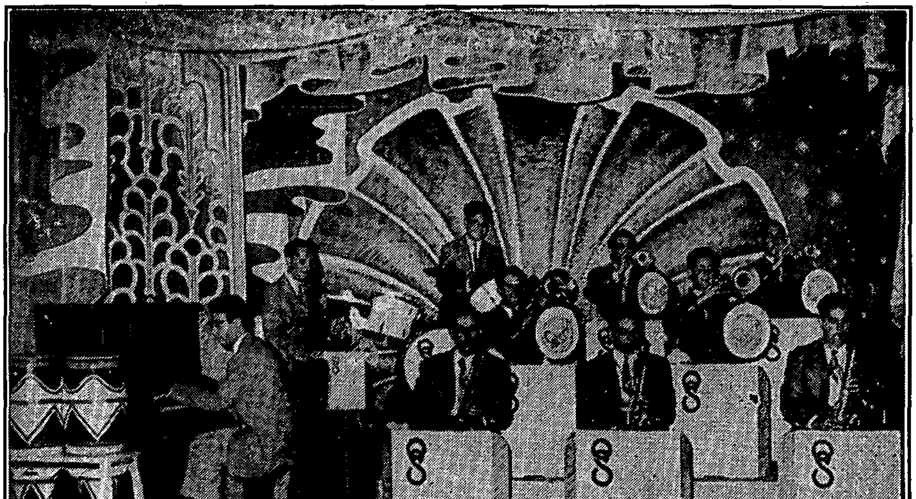

Més tard, davant l'increment que assolien les ballades de sardanes i sobretot a sol.licitud de les comissions de festes majors que ens demanaven que, a més de la *feina* habitual d'orquestra —cercavila, missa cantada, o sonada, o les dues coses, concert i ball— poguéssim incloure audicions de sardanes, després d'una acurada preparació quedà constituïda la COBLA ORQUESTRA SOLER'S (1955) amb força acceptació arreu de Catalunya i de la part de França més veïna. Els seus components foren Carles Francisoud al piano i al flabiol, Joaquim Escarpenter, bateria i fiscorn, Joan Hernàndez, contrabaix, Carles Soler i Francesc Soler, saxòfon i tenora, Ezequiel Garcia, saxòfon i tible, Ramon Botey, trombó i fiscorn, Salvador Soler, trombó i tible, i Josep Soler i Leandro Hernàndez, trompetes.

Però fregant els anys seixanta apareixen els primers conjunts de música de rock, amb guitarres, que de mica en mica s'anirien fiançant i agafant protagonisme, en detriment de la música ballable fins llavors acceptada.

De res no va servir el conservadorisme de les societats i de les comissions de festes majors. Havia evolucionat el concepte de música i la forma de dansar-la. I el nou estil va conduir a la dissolució de molts conjunts i orquestres d'arreu, entre elles la COBLA ORQUESTRA SOLER'S (1962).

A partir d'aquí cadascun dels germans va emprendre una activitat musical diferenciada. Jo mateix vaig assumir la formació i direcció de la Banda de l'Agrupació Musical del Maresme, alternant amb el violí en actuacions que li són pròpies. En Josep, integrat com a trompeta a la COBLA LAIETANA. En Carles, situat al tercer lloc en ordre descendent, forma part de la Banda de l'Agrupació Musical del Maresme, amb l'alternança de bolos de violí i tenora *de per lliure*, immers en el camp de la composició, del qual n'han sorgit sardanes, bagatel.les, sonates, un concert per a clarinet i orquestra, una *suite* per a cobla, misses, etc... I, finalment, en Salvador, que actualment no exerceix com a instrumentista, conserva un estret lligam amb la música, dedicant, això sí, força es-

tones a la composició, comptant amb obres de diversos estils de la seva creació.

I aquí vull parlar també de l'Agrupació Musical del Maresme i de la seva Banda, plena d'activitat en el moment present.

Amb l'adveniment de la democràcia un grup de mataronins anònims reinicià la tradició carnestoltesca, i en l'apartat de la música trobà tot seguit la col.laboració dels germans Soler, sota la batuta d'en Francesc. La Banda dels ESCURACASSOLES, fidel acompanyant d'en Pellofa fins avui, va ser formada per ells i un grupet d'afeccionats amb tot tipus d'instruments, fins i tot de gralles. Els successius Carnestoltes consoliden el grupet i l'any 1984 neix la Banda de Música LA INFORMAL DE MATARÓ, que com el seu nom indica, tot i que és un grup fix, no té encara caràcter de formació estable.

En aquest nucli, germen de la futura Agrupació, en Francesc com a director i en Carles com a músic hi tenen un paper clau. Aglutinen músics d'ofici, afeccionats i nois molt joves que comencen, i ja s'atreveixen a fer algunes cercaviles.

I en aquest període es produeix la incorporació d'una nova generació de Solers que acompanyen els germans. Fins a cinc fills d'en Francesc han tocat a la Banda, i encara avui tres d'ells en són músics de plantilla.

L'any 1985 LA INFORMAL es converteix en la Banda de l'AGRUPACIÓ MUSICAL DEL MARESME, associació legalment constituïda per impulsar la música popular. Comença una planificació dels assajos, creix el nombre de músics fins als trenta actuals, i la col.laboració amb l'Ajuntament consolida definitivament la Banda, que a partir de 1987 ja és la de l'Agrupació, sempre sota la direcció i gestió del mestre Francesc Soler, en col.laboració amb el seu germà Carles com a ajudant, i les intervencions d'ajut d'en Josep amb la trompeta. Fruit del seu esforç és també la creació de l'Escola de Música de la Banda, per formar els seus educands i compaginar l'ensenyament i la pràctica.

En l'actualitat, l'Agrupació és una banda de música amb repertori de ball, concert i cercavila i amb més de cinquanta actuacions anuals per tot Catalunya.

Els components de la Banda de l'Agrupació són avui:

Director: Francesc Soler Cantón.

Saxos Sibemol: Auri Martínez Boronat, Pedro Muñoz Alberto i Josep Sànchez Almenares.

Saxos Mibemol: Roger Jornet Ginesta, Pep Manté Spà i Julio Ronda Laguna.

Clarinets: Ginés Cano Cuenca, Alba Domingo Delgado, Laia Manté Majó, Montserrat Soler Alomà i Carles Torrano Oteo.

Baixos: Juan Hernàndez Capell, Manolo López González, Lluís Vilaroig Christensen, Pep Soler Alomà, Carles Soler Cantón i Jordi Vilana Gonzàlez.

Trompetes: Jordi Blanch, Gurli Honning, Òscar Montoro Berbel i Francesc Pros Gonzàlez.

Flautes: Àngels Blasco Delcor, Rut Costa Fornaguera i Assumpta Morales Otín.

Percussió: Berta Duran Mínguez, Ramon Illana Arcas, Josep Lluís Freijo Lizan, Jordi Soler Alomà i Jordi Torrano Oteo.

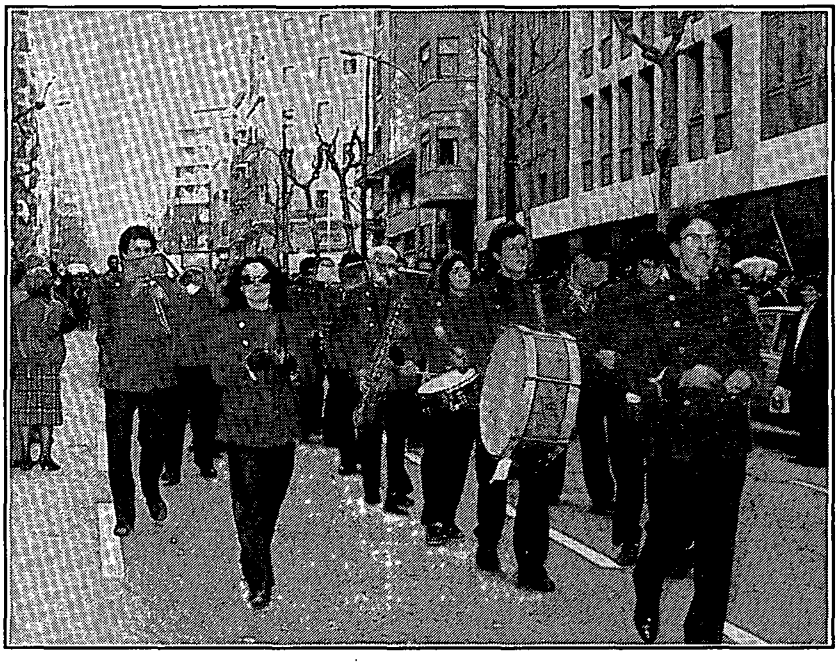

Fins aquí les petites notes biogràfiques d'uns músics modestos, que estimen la música de veritat, quatre germans que van veure la primera claror en el tercer pis de l'edifici núm. 31 del carrer d'en Pujol de la nostra ciutat.

Francesc Soler i Cantón

Banda de Música
Agrupació Musical del Maresme.

Lluís Soler i Fonrodona, com a membre de la *Union des Historiens du Cirque*, va investigar aspectes diversos del món del circ relacionats amb la família Frediani. En l'article que segueix, a més d'incidir novament en el tema, parla també del món de l'espectacle a Mataró.

ESPECTACLE, CIRC I VARIETATS A MATARÓ

Cal advertir al lector que aquest no és pas un treball d'investigació, ni tan sols un estudi documentat sobre el tema. Es tracta senzillament d'una recopilació de records i de fets emmarcats en l'activitat de l'espectacle —teatre, circ, varietats, etc...—, amb la intenció de suggerir l'inici d'un estudi seriós del tema, certament oblidat o marginat per estudiosos i investigadors.

Un treball d'aquest tipus podria començar amb les festes dels Joglars que es celebraven a Mataró al segle XV, que cita Colomer en un estudi històric, i que l'autor intentà de ressuscitar en certa manera durant els anys cinquanta, amb el recolzament de l'agrupació sindical *Educación y Descanso*, però que van quedar solament amb la sortida de les morratxes, protagonitzada per grups de jovenetes, habillades amb vestits típics, que visitaven les autoritats del moment, portant cada una d'elles una morratxa amb perfum que s'abocava a les mans dels visitants en senyal o com a símbol de pleitesia.

En els temps que Mataró era un poble d'escassa demografia, no crec pas que els seus habitants gaudissin de gaire espectacles, a part dels *saltimbanquis* que de forma esporàdica hi passarien. A més de presentar exercicis gimnàstics i exhibicions d'habilitat i força, exhibirien com a atracció algun animal, més o menys domèstic —gos, cabra, mono, ós...—, presentarien jocs de màgia i potser també algun foc d'artifici, que sabien preparar en els temps que la pirotècnia no estava comercialitzada. En el seu llibre *El Maresme, de Dosrius estant*, l'Esteve Albert i Corp descriu com el va colpir un grup de *titiriters* ambulants, cosa que comenta en l'apartat *Attention a le Papillon.*

És de suposar que els únics espectacles mataronins devien ser els que durant les fires i la festa major es feien al carrer, titelles, nans i gegants, i poca cosa més. No obstant, també recordo d'haver sentit a parlar als meus pares de les representacions al carrer del *Ball d'En Serrallonga*, del qual seria molt interessant de recuperar el text, ara solament guardat en la memòria d'alguna persona ja gran i que recorda aquelles *representacions*, que feien grups d'afeccionats, crec que majoritàriament pescadors. *Serrallonga Déu vós guard. Qui sou vós, que no us conec?. Sóc un pobre estudiant que vinc de la Vall d'Aran...* Penso que aquestes representacions es varen interrompre i desaparèixer definitivament durant *l'any de la galerna*, que devia ser el 1920, any que un fort temporal va causar estralls a la nostra costa, i diverses víctimes mortals entre la gent de mar.

La família Frediani, oriünda de la Toscana, i els artistes del circ familiar del seu nom, acròbates a terra i amb números a cavall, entre els quals cal destacar la columna de tres homes sobre un cavall al galop, actuant primer sota la carpa aixecada a la plaça de Cuba i, més tard, al *Teatro Bosque* regentat pel Sr. Pruna, sens dubte varen marcar una època a Mataró. El cap de la família era Willy Frediani casat amb Celina Bugny de Bray, de noble família francesa,

Els Frediani (1930?)

tard, al seu gimnàs va formar atletes destacables, entre els quals cal esmentar Pepita Sánchez i els germans Soriano, que varen fer alguna temporada de circ com a professionals. Per altra part, el grup de gimnastes dels *Lluïsos* va recollir molts èxits en festivals o espectacles benèfics, però cal fer constar que tots els seus components eren simplement afeccionats, com anys abans també ho havia fet l'anomenat *Trio Parusi*, del qual vaig tenir l'oportunitat de veure unes escenes filmades pel Sr. Julio Olmedo, *llimpiabotes*, entusiasta de la fotografia i del cinema. Seria molt interessant de recuperar aquesta pel.lícula.

emparentada amb el pintor Toulouse Lautrec, a qui serví de model en repetides ocasions. Un germà de Willy va gaudir de fama com a pallasso amb el nom de *Beby*; utilitzava en l'ofici els seus coneixements d'acrobàcia, que aplicava en les seves *entrades*. Sis germans completaven la família Frediani: Sizine, Umberto, Sacha, Amerigo, Regina —*ecuyère* de singular bellesa i particular elegància— i Francisco, familiarment conegut per *Manolo* i *Ratón* entre els amics—. Francisco escollí com a residència Mataró, on varen casar-se les seves tres filles i on va morir la seva mare centenària i, més tard, ell mateix.

La seva estada a Mataró va tenir gran influència en la formació de gimnastes. Va fundar i donar un gran impuls, sempre desinteressadament, al *Grup Gimnàstic Lluïsos* i, més

La *Union des Historiens du Cirque* la formaven estudiosos del circ d'unes vint nacions. La *quota* era l'estudi anual que cada membre havia de trametre als altres, cosa que representava que cada soci rebia anualment un centenar d'estudis inèdits

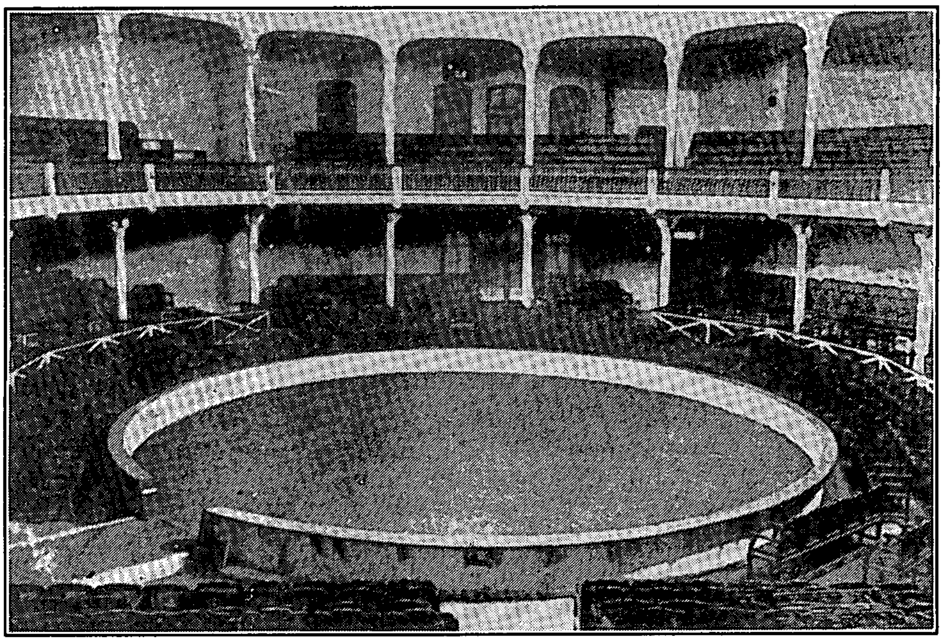

El Teatre Clavé, transformat en pista de circ.

"Trio Frediani"
Mercedes Guerra, Vicenç Badia, Nani Frediani.

La gent, popularment, dels espectacles de varietats en deien *cameta*. Així s'anava a veure *cameta* a l'Ateneu o al Bosque. Després d'acabada la guerra civil s'exercia una forta censura moral en aquest tipus d'espectacle.

En cremar-se el Monumental —allà per l'any 1945— l'incendi provocà un important impacte. Hom recorda un vers, fruit de la inspiració d'un poeta anònim, titulat *El Bosque en Llamas*, que parodiava la novel.la de James Oliver Corvood. Un fragment deia així:

... ja no tornarem a deshora,
per lo menos de moment,
d'admirar la Trudi Bora
o de veure de la vora
la Pepita Benavent...

No ca dir que tant la Trudi Bora com la Pepita Benavent eren dues artistes de varietats molt populars, que havien actuat moltes vegades en aquell teatre.

altament interessants, escrits en castellà, anglès, francès o alemany. Els representants a Espanya eren Jaime de Armiñán i Sebastià Gasch, qui em va convèncer per formar part de la *U.H.C.* Dos dels treballs que hi vaig presentar fan referència als Frediani vinculats amb Mataró. Es tracta de dos fascicles, dels quals vaig lliurar còpia a la Biblioteca de la Caixa Laietana. Es titulen *Charivari circense*, article sobre Beby poc després de la seva mort, i *Apuntes para una biografía de Willy Frediani.*

També recordo haver presenciat —durant els anys quaranta— unes interessants sessions de màgia a càrrec de l'escolapi pare Wenceslao Ciuró al Foment Mataroní, i les actuacions d'un grup musical a l'estil de *trío* mexicà, de nom *Los manitos*, que animava les vetllades als clients del Canaletes, a la Riera, cantonada Muralla Sant Llorenç. Encara que abans, i més amunt, al Cafè Careta, periòdicament s'havien presentat ballarines i cantants o varietats.

Però a part d'alguns espectacles a l'antic Euterpe o a *La Constància*, més tard Teatre Clavé, els locals més particularment dedicats a espectacles de varietats eren el Bosque, avui Monumental, i l'Ateneu, després Teatre Borràs. Sobre el *Bosque*, l'historiador i periodista Sr. Enrich i Regàs publicà un estudi molt interessant i documentat.

A vegades aquestes actuacions eren amenitzades per orquestres de Mataró, algunes amb singular renom com *Els Verds* o *Els Titans*. En la primera tocaven músics força acreditats com Casanovas, Tutó, Carbó, Soler, etc..; aquests tres últims, components del quartet de corda Tutó de música clàssica.

No estaria pas de més esmentar l'Enric Badia, virtuós en diversos instruments, que treballà un temps de pallasso musical al desaparegut *Circo Price* de Barcelona, que ocupava un solar de la ronda de Sant Antoni, avui plaça de Folch i Torres.

Potser també tindrien cabuda dintre d'aquest estudi les actuacions en l'auditori del Parc Municipal o a la Plaça de Toros provisional, les sessions còmico-musicals protagonitzades per la banda *El Empastre* i molts d'altres circs no citats, com podria ésser el *Circo Amar* que quedà plantat a Mataró, en concret a la plaça Fivaller, per problemes econòmics i fallida de l'empresa. D'aquest circ, sembla que va sortir l'óssa *Júlia*, que uns mataronins regalaren a l'Ajuntament i que va col.locar al Parc. Com igualment podríem esmentar l'enlairament en globus d'un argonauta, als anys trenta, des del camp de futbol de l'Iluro.

Lluís Soler i Fonrodona

Imatges del nostre castell de Burriac serveixen a Jaume Lladó i Font per parlar dels castells roquers, dels senyals de guaita, de les torres i dels merlets.

Jaume Lladó i Font, mataroní resident a Perpinyà, va ésser fins a la jubilació Conservador d'Antiguitats del Departament dels Pirineus Orientals.

LA MUNTANYA I EL CASTELL DE BURRIAC

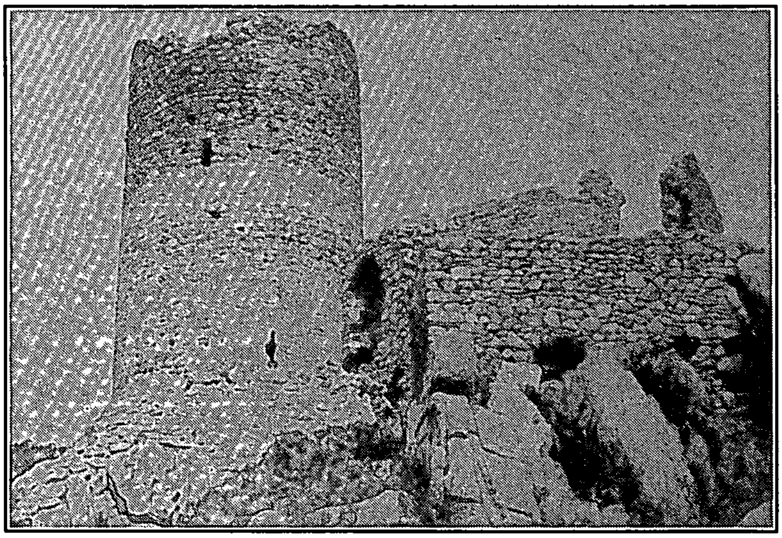

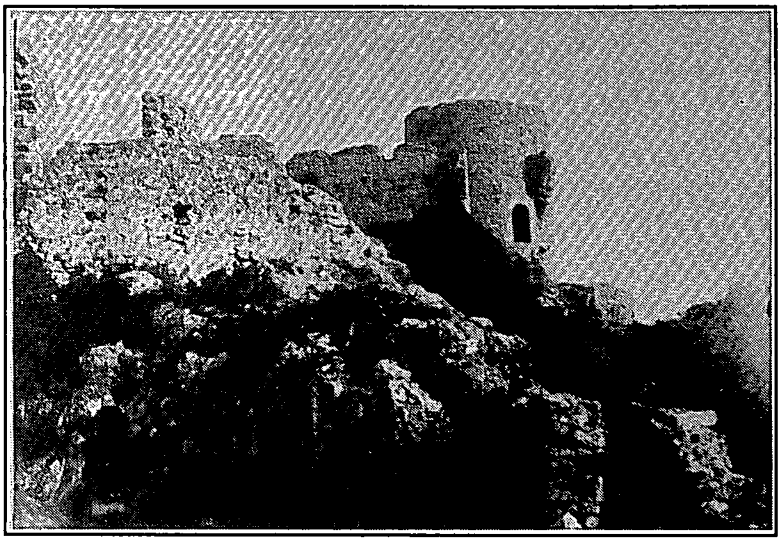

El castell de Burriac (1906)

Per a la gent d'aquesta part del Maresme, la muntanya de Burriac representa un marc familiar que presideix els quefers de cada dia que, en estreta òsmosi, es fon dins l'univers de les inquietuds ciutadanes.

La forma piramidal de la muntanya, coronada pels nuclis granítics descarnats que formen el seu cimal, s'albira des de lluny. Més enllà en el temps fou també excel.lent mirador i lloc de refugi per a l'home que poblà el seu entorn.

Els blocs metamorfosats del cim, partits per l'erosió, esdevingueren abrics de fortuna que, almenys en el neolític, ja eren utilitzats. Alguns ganivets de sílex, fragmentats, i una destral de basalt partida, així ho confirmen.

El topònim que identifica la muntanya, com tots aquells que acaben en AC, evoca reminiscències cèltiques, cosa que també passa amb el de la veïna Estrac. I un escampall de terrissa i d'altres elements en el sòl dels seus flancs indica l'antigor i la persistència de poblament a l'indret.

El lloc, per les seves idònies condicions per a ésser habitat, abrigà, com és sabut, un dels poblats pre-romans amb més densitat de la costa, que es va escampar vers indrets veïns com el Turó

dels Oriols, les Brolles de l'Abril, el Turó de Gironella i Montcabrer. Ho palesen els vestigis que en aquests indrets es troben. El poblat de Burriac era el rovell de l'ou d'aquest nucli de població.

Creiem que no ens hauria pas d'estranyar que fos conegut pel topònim cèltic de Burriac, que ha arribat fins als nostres dies. Fou identificat més tard amb el de la Ilduro de les monedes. Però fa de mal comprendre el trasllat d'un topònim, en aquest cas a l'àrea del lloc que ocupà Iluro, més i tot considerant que el poblat de Burriac seguí habitat a l'època romana i que no es va despoblar fins temps més tard.

Si la vessant de la muntanya a la solana oferia redós per als seus habitants, el cimal era lloc de guaita natural i possiblement l'acròpoli del poblat.

La implantació del castell medieval esborrà tota mena de vestigis anteriors, però l'activitat en el planell, a l'antiguitat, queda palesa a través dels materials arqueològics fragmentats que s'hi troben enterrats i que confirmen la seva utilització.

Pellicer creia que la torre actual podia ésser de factura romana (1), asseveració que no compartim, car la tècnica de construcció que ofereix correspon a la dels altres murs del castell. Per altra part, no hem notat en el seu basament cap indici que indiqui una represa damunt de restes anteriors.

En canvi, la Torrassa del Moro, al terme de Llinars, és un clar exemple de construcció mixta. L'*opus cuadratum* romà, amb carreus ben tallats formant vuit enfilades, sosté una represa d'obra posterior, quedant ben delimitades les dues tècniques de construcció.

El castell de Burriac, en els seus primers temps, era considerat com a castell roquer, amb funció de lloc de guaita i de senyals.

En un manament fet el 20 de febrer de 1432 pel rei Alfons el Magnànim a l'adreça del procurador reial dels comtats del Rosselló i de la Cerdanya (2), el monarca disposa que els castellans dels *castells roquers*, en temps de guerra, tinguin cura de guardar-los personalment, amb la vigilància i l'atenció degudes.

En el cas dels comtats esmentats les incursions podien venir dels límits fronterers amb el reialme veí; al castell roquer de Burriac l'alerta podia venir especialment de l'horitzó marítim.

La comunicació, mitjançant senyals, era establerta a través d'una xarxa de punts d'observació,

LÀMINA I

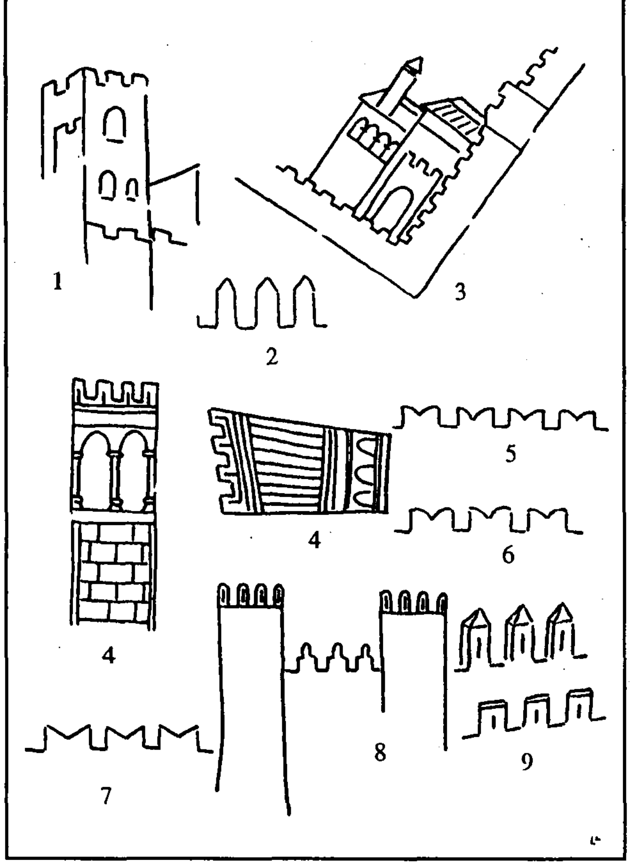

LÀMINA II

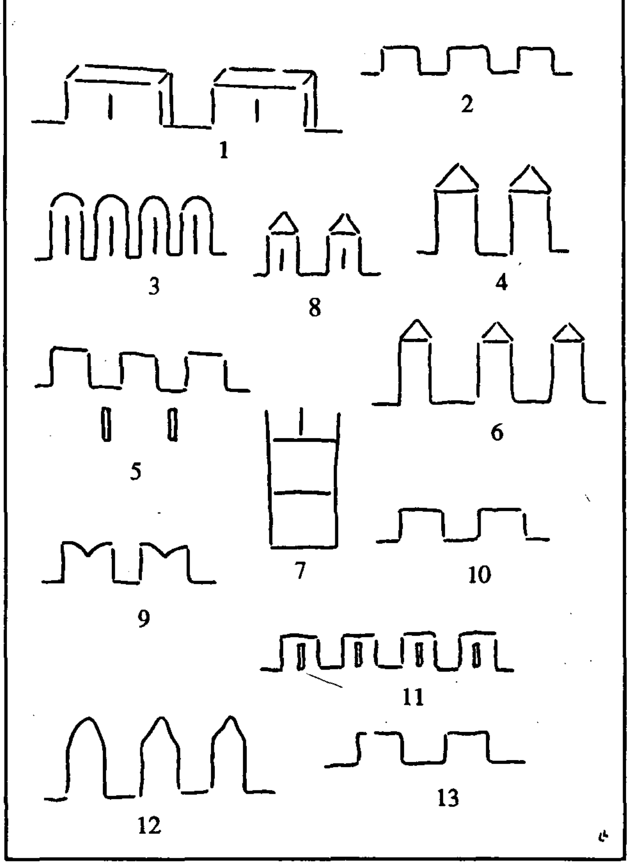

materialitzada per castells i torres de guaita disposats en els llocs més adients. No en manquen pas vestigis a la nostra costa i serralada litoral.

La transmissió dels senyals era feta, de dia, mitjançant *fumades*, i amb foc a la nit, utilitzant un codi convencional. Així ho trobem en l'ordre donat pel lloctinent del capità general dels comtats del Rosselló i de la Cerdanya el 30 d'octubre de 1428 (3).

S'hi disposa que, des dels castells i torres fortificades, es guaiti amb la màxima atenció, tant de dia com de nit, per poder localitzar el pas o la possible entrada de gent d'armes. Indica que, si es dóna el cas, de dia, es faci una fumada, arborant al seu costat un llençol blanc. Si el nombre de cavallers o de peons és superior a cinc-cents, és dit que es facin tres fumades separades. També explica que, si la incursió és feta de nit, el senyal es faci amb una foguera, o amb tres, si el nombre és superior als cinc-cents. I s'afegeix que, una vegada els senyals siguin fets, es tiri el foc a baix de la torre.

Aquests senyals eren anomenats *faraons* (4) i els servents encarregats de fer-los eren coneguts com a *faraoners*. Al castell reial de Perpinyà n'hi havia quatre que l'any 1386 cobraven cadascú un sou anual de 18 lliures de Barcelona. Rebien també, a part, 50 sous per a la compra de rostoll o herba seca.

El rostoll era humitejat per fer els senyals de dia, permetent així d'aconseguir el màxim de fumera. I a la nit, ja es comprèn, era utilitzat ben sec, perquè cremés bé.

L'enginy utilitzat per fer els senyals era una mena de teiera de ferro, sostinguda per uns tres peus, i era conegut per gàbia. En diversos inventaris dels estris i armaments existents als castells reials es troben esmentades les *gàbies de fer faraons*.

La torre de la força o del castell, com és el cas del de Burriac, era també, a més de lloc d'observació, lloc de refugi amb un accés molt limitat i fàcil de protegir.

Des del seu interior la defensa s'efectuava mitjançant les sageteres o espitlleres que la contornejaven i des de la part superior per la coronada de merlets. A Burriac els merlets avui han desaparegut totalment, per tant ignorem la forma que tenien.

No existeix una cronologia definida dels diferents tipus de merlets a casa nostra. Es pot dir que eren fets a caprici del temps i dels homes.

LÀMINA III

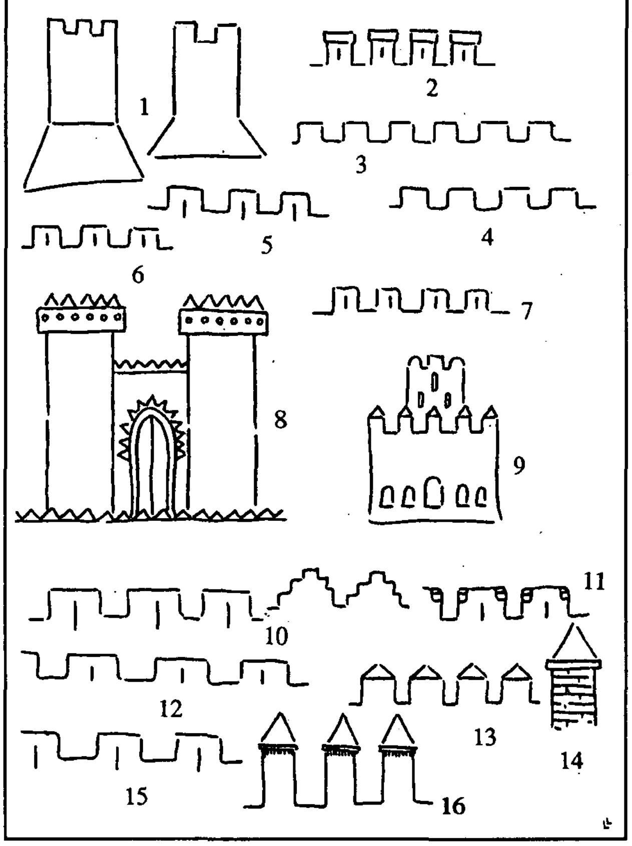

LÀMINA IV

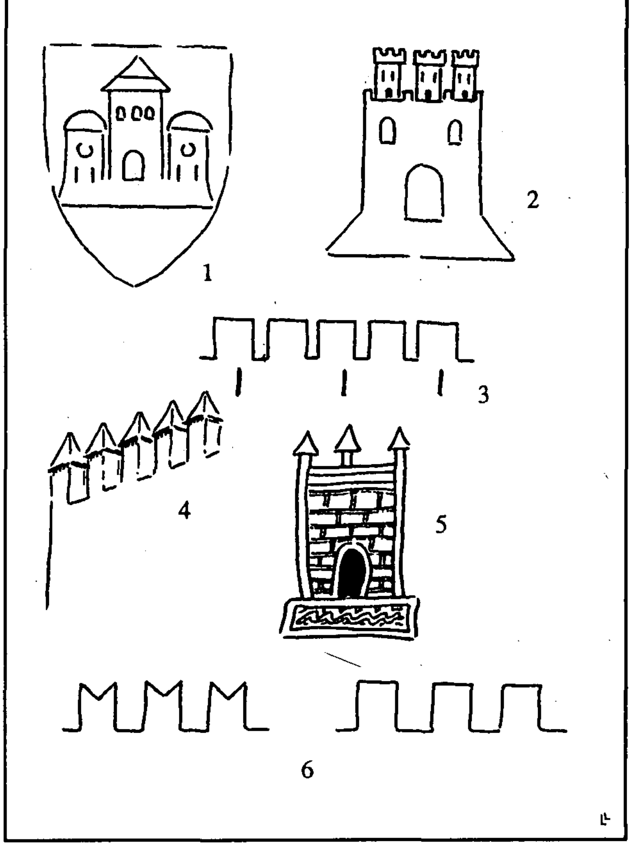

N'esmentarem alguns exemples.

El merlet senzill, formant un rectangle altemat, el trobem representat en els relleus de la columna dedicada a Trajà (segle II abans de J.C.) i també al pont romànic de Besalú, i, més posteriorment, al campanar de Cuixà.

El que és format també per un rectangle, però amb una espitllera en la seva part central, el podem observar en unes miniatures de la Bíblia de Sant Pere de Roda (segle XI), i també el trobem al monestir de Santes Creus (segle XIII) i a la *Cité* de Carcassona.

Un altre model de merlet era constituït per un seguit de rectangles, amb o sense espitllera en la seva part central, damunt d'un cinturó d'obra que, sobresortint, contornejava el mur o la torre, i que reposava damunt de mènsules, senzilles o doblades, formant així un seguit de matacans. Esmentarem com a exemples el coronell del castell de Santueri, el de la torre del castell de Bellver, el de la torre dels Encantats, terme d'Arenys, sobre Caldetes, i, més posterior, el de la masia fortificada de Can Palauet, a Mataró.

Alguns coronaments de merlets, de les mateixes característiques que els anteriors, tenen mènsules de pedra en les seves extremitats, a vegades les superiors, altres les inferiors. Entre mènsula i mènsula col.locaven els *mantellets* o planxes de fusta que protegien els espais buits que quedaven d'un merlet a l'altre. Aquest sistema el trobem al castell de Vilassar de Dalt, al monestir de Poblet, i també a molts altres indrets.

Per últim, esmentarem el merlet de forma allargassada, acabat amb forma piramidal en la seva part superior. Potser és el que s'ajusta més a una època determinada, ja que és utilitzat especialment durant els segles XII, XIII i XIV. D'origen àrab, el trobem als castells de Torroella de Montgrí, de Perpinyà i de S'Almudaina, a la Ciutat de Mallorques. Com a motiu decoratiu també abunda en les ceràmiques dels segles XIV i XV, de Paterna i de Terol, respectivament.

A la part baixa de la torre del castell de Burriac s'observen unes espitlleres per a ús d'arc o ballesta, que foren adaptades, més endavant, per a armes de foc. Les espitlleres que la contornegen en la seva part superior, més petites, són posteriors i deuen correspondre a l'últim període del castell.

L'accés a la terrada, o part superior de la torre, es feia mitjançant una escala de mà, de fusta, i malgrat la seva reduïda superfície, era aprofitada,

LÀMINA V

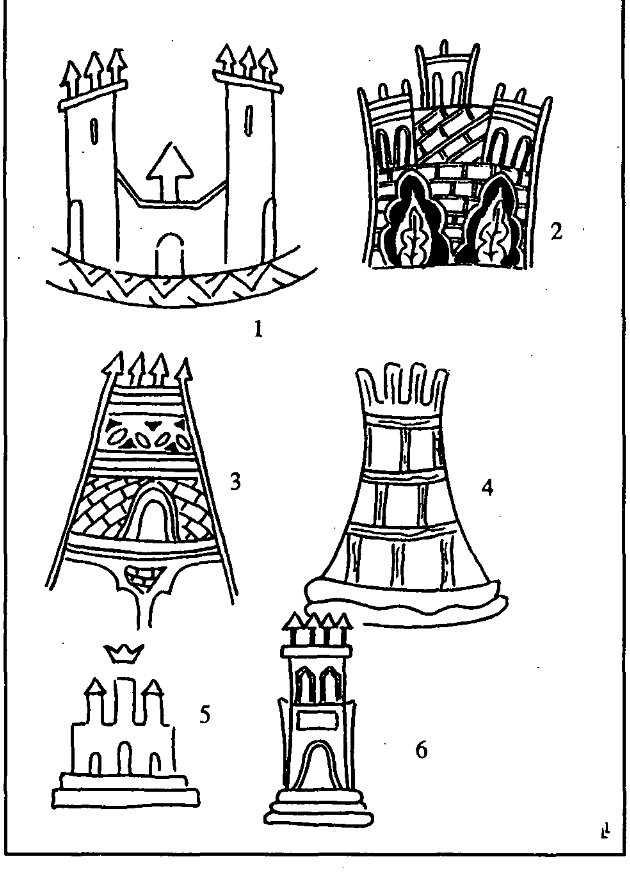

LÀMINA VI

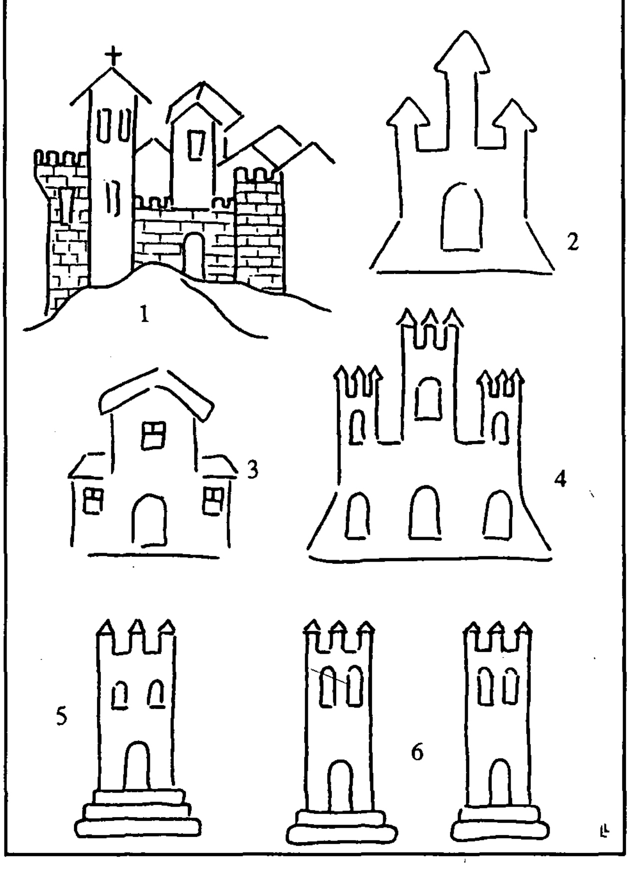

com la resta de teulats i de terrades, per a la recollida d'aigua de pluja que alimentava la cisterna o safareig que encara es pot veure als seus peus. Així mateix ho trobem descrit en un projecte d'obres del castell de Llívia. (5)

Aquest sistema era utilitzat generalment en tots els castells o torres fortificades emplaçades en llocs alterosos. Correntment la cisterna es situava al bell mig del pati o *aire* del castell, i en moltes torres fortificades aïllades es trobava dessota mateix de la planta de la torre. En el cas de Burriac, la irregularitat de la implantació va motivar que fos situada al costat de la torre.

Finalment hem de dir que el nostre castell, de la seva condició de castell roquer, lloc d'observació i de guarda, amb el temps evolucionà fins a convertir-se en residència de notabilitats feudals, com Pere Joan Ferrer. La incidència va motivar successives reformes i ampliacions, i entre elles el mur que abrigava la finestra coronella del segle XV, arrencada fa temps per uns vàndals. Els vestigis que hi resten es van esmicolant, més per l'acció dels homes que per la dels agents naturals.

* * *

LÀMINA VII

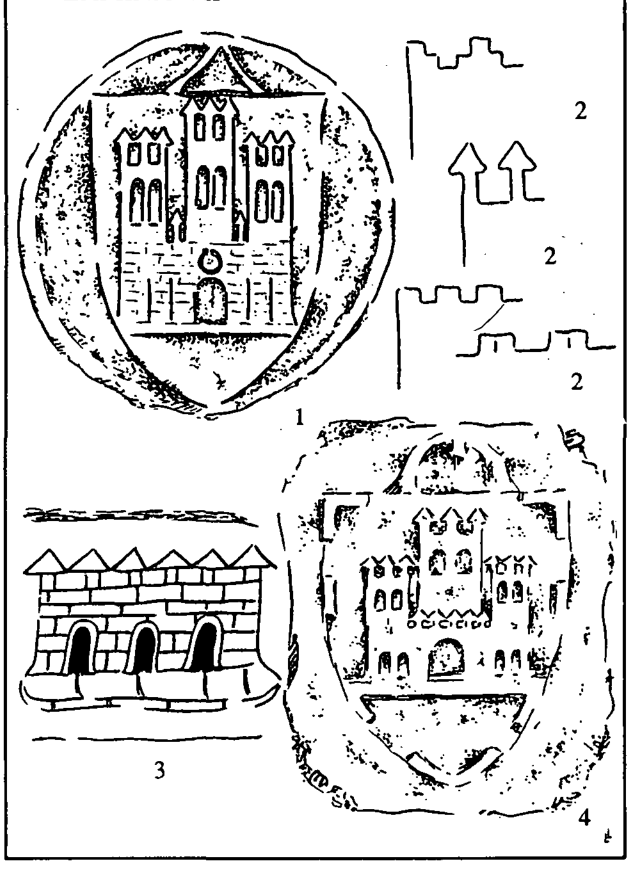

La muntanya de Burriac, pel seu perfil familiar i per tot el que abriga, és símbol i compendi del nostre passat.

Fa uns mesos vàreig tenir ocasió de veure en la coberta d'una revista local (6) una magnífica fotografia del castell il.luminat.

L'encomiàstica iniciativa fou portada a terme per uns joves de Cabrera, que amb esforç i enginy, bravant el mal temps, assoliren una gesta ciutadana *que lluny de les accions fetes per assolir ressò polític és una mostra de què, amb pocs mitjans i unes quantes idees, es pot generar un gran detall col.lectiu,* com deia el pòrtic de la revista.

Accions com la d'aquests joves, que de temps en temps sacsegen la letargia de l'esperit, s'han de felicitar, perquè amb el que ells en diuen *un poema visual* desvetllen la consciència col.lectiva.

Ja fa anys, un altre jove, imbuït amb el mateix esperit, va fer també un intent d'aquesta índole. De la seva empresa avui resten solament dos xiprers al peu d'una torre, o el que en resta, del poblat. I, com a record, s'emportà una lesió vertebral i el regust de la fallida d'un noble intent.

Seria hora que aquest lloc, la muntanya i el poblat pre-romà de Burriac, *el més remenat de Catalunya* com deia l'amic dels joves, el Dr. Serra-Ràfols, despertés l'atenció i el respecte que es mereix, tal com ahir es va fer a Ullastret i ara al del Molí de l'Espígol, a Tornabous.

Jaume Lladó i Font

LÀMINA I

1 - Presa de Besiers segons un manuscrit del segle XIII. Detall.
2 - Mural de la Casa Berenguer d'Aguilar al carrer de Montcada de Barcelona. Detall de la conquesta de Mallorca. Segle XIII.
3 - Pla de la ciutat de Jerusalem. Detall. Segle XII. Biblioteca Municipal de Cambrai.
4 - Miniatura de la Bíblia de Sant Pere de Roda. Segle XI. Biblioteca Nacional. París.
5 - Gènova. Segle XIV.
6 - Detall d'una muralla d'Avinyó. Mural de la Capella de Sant Marçal (1345).
7 - Representació de la ciutat de Jerusalem. Miniatura veneciana. Segle XIII.
8 - Miniatura del Beatus de Girona (975).
9 - Retaule de Sant Jordi. Segle XIV. Palau Episcopal de Ciutat de Mallorques.

LÀMINA II

1 - Absis fortificat de Sant Miquel de Fluvià.
2 - Pont romànic de Besalú.
3 - Kairouan. Segle IX.
4 - Castell d'Oleta (Conflent). Segle XIV.
5 - Torre dita *dels Senyals*. Sant Feliu de Guíxols.
6 - Castell de Torroella de Montgrí. Segle XIII.
7 - Senyal de picapedrer. Segle XIV. Castell Reial de Perpinyà.
8 - Yihan Kale, Antioquia. Segle XIII.
9 - Columbari del Habis. Jordània. Refecció posterior.
10 - Castell de Byblos. Líbia. Segle XII.
11 - Monestir de Santes Creus.
12 - Campanar de Millàs (Rosselló).
13 - Campanar de l'Abadia de Sant Miquel de Cuixà. Refeccióposterior.

LÀMINA III

1 - Marques de picapedrer. Segle XIV. Castell Reial de Perpinyà.
2 - Baix relleu. Llac Nenni. Roma.
3 - Columna de Trajà (113 abans J.C.).
4 - Detall d'un fresc. Segle XIV. Siena.
5 - Gravat representant un pla de la ciutat de París. Segle XIV.
6 - Detall d'un fresc de la regió de Siena. Segle XIV.
7 - Mosaic de Sant Apolinar Nou. Segle V. Ràvena.
8 - Relleu assiri d'una vila (669).
9 - Relleu existent a la Catedral de Sevilla. Segle XIII.
10 - Monestir de Santes Creus.
11 - Monestir de Santa Maria de Poblet.
12 - Castell de la Torre Cerdana (Cerdanya Oriental). Segle XIII.
13 - Muralles de la ciutat d'Àvila.
14 - Barbacana del Castell Reial de Perpinyà. Segle XIV.
15 - La *Cité* de Carcassona.
16 - Son Almudaina. Ciutat de Mallorques.

LÀMINA IV

1 - Relleu d'un banc de l'església de Palaldà (Vallespir) Segle XVII.
2 - Armes dels Dezcatllar (Rosselló).
3 - Castell de Siloes (Portugal).
4 - Castell d'Evora (Portugal).
5 - Fons de plat, decorat amb verd manganès, de Paterna. Segle XIV.
6 - Palazzo Vecchio. Florència.

LÀMINA V

1 - Fons de plat decorat amb blau de Paterna. Segle XIV.
2 - Fons de plat decorat amb verd manganès de Paterna. Segle XIV.
3 - Fons de plat decorat amb verd manganès de Paterna. Segle XIV.
4 - Fons de plat decorat amb verd manganès de Manresa. Segle XIV.
5 - Fons de plat decorat amb verd manganès de Terol. Segle XV.
6 - Socarrat de Paterna. Segle XV.

LÀMINA VI

1 - Retaule del Rosari. Església d'Espirà de Conflent (1702).
2 - Relleu de l'església de Catllà (Conflent).
3 - Relleu de l'església de Palau del Vidre (Rosselló).
4 - Armes de la ciutat de Cotlliure.
5 - Armes de la vila de la Tor de Querol.
6 - Armes de Vilafranca de Conflent existents a l'església.

LÀMINA VII

1 - Clau de volta de l'església del convent dels Dominicans Perpinyà).
2 - 3 - 4 - Detall de relleus existents al claustre de la Catedral d'Elna (Rosselló).
4 - Element d'un artesonat medieval. Perpinyà.
5 - Armes del vescomtat de Castellnou. Museu H. Rigaud. Perpinyà.

NOTES.

1.- PELLICER, J.M. *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro.*

2.- *N'Alfons per la gràcia de Déu rey ... al amat conseller e procurador reyal nostre en los comtats de Rossello e de Cerdanya ... com nostra voluntat e intenció sia que los castellans de los castells roquers dels dits comtats, quis acostumen gardar en temps de guerra e de sospita, per algunes rahonables causes e novitats que no curam a present explicar, stiguen personalment en los castells a aquells anomanats, els ab la vigilància solicitud e diligència que la necessitat requer e són tenguts a fi que de aquells nos pusquen retre bon compte, vos dehim e manam expressament... los dits castellans avisats de nostra voluntat ...*

Dada a Barchinona a XX dies de ffebrer en lany de la Nativitat de Nostre Senyor 1432.

BIBLIOTECA MUNICIPAL DE PERPINYÀ. *Cartulari Rossellonès d'Alart.* Volum F, pg. 266-267.

3.- *En P. Blan donzel, lochtinent del molt noble e savi Mossèn de Perellós, cavaler governador e capità general dels comtats Rosselló e de Cerdanya, als amats tots e qualsevol castellans o regens, castalanies e gardes de aquelles, dins nostra Capitania general* ...vos que nos, per tuició e bona garda de tota aquesta terra e les noves que de present ocorren... havem fetes certes ordinacions... e són de la tenor seguent:

Primo ordinam e manam que qual sevol castellà o garda dels castells e forses de nostra Capitania garden ab subirana diligènciae gayten les dites forces, així de dies cum de nits. Item que si los dits castellans o grades de dits vehien venir gens darmes envers aquestes parts e volien intrar en aquest regne... fassen una fumada al costat de aquella arboren un lansol blanch, e si per ventura vesien venir e intrar gran flota de gent, que fossen dessus sinch sens rosins, en continent fassen tres fumades, en tres parts. E per semblant, en la nit, tinguen e serven lo dit ordre, fasen emperò de nits farahons çò és, per quascuna squadra un faraó. E si era molta gent, çò es ultra. D . rosins, prestament fassen tres faraons en tres parts de la forsa, e aquells lansen abays.

E les dites ordinacions manam que per vosaltres... sien servades, certificantvos que si, per culpa de vosaltres no complint e servant les dites ordinacions... seria imputat a vosaltres... aquell càstich ques merexera.

Dada a Perpneyà ab gran cuyta lo darrer die de octobre del any MCCCCXXXVIII.

BIBLIOTECA MUNICIPAL DE PERPINYÀ. *Cartulari Rossellonès d'Alart.* Volum F, pg. 423-424.

4.- De far, faraó.

5.- ... *item fer a recòrrer los canons de la Torra coronada, car no pot entrar ayga al çaffareg de la dita torr ...*

BIBLIOTECA MUNICIPAL DE PERPINYÀ. *Cartulari Rossellonès d'Alart.* Volum C, pg. 103.

6.- *CAP GROS.* Any VIII, núm. 5.

DOCUMENTACIÓ

INVENTARI DE L'ARXIU DE L'ESCOLA PIA DE SANTA ANNA (1774)

En el número 37 (abril 1990) d'aquests *FULLS*, vaig publicar l'inventari o catàleg de la biblioteca de l'Escola Pia de Santa Anna segons un llibre manuscrit del Col.legi i del qual el P. Claudi Vilà, en la seva història del centre, donava referència.

L'esmentat llibre conté altres inventaris d'interès. Avui voldria donar a conèixer el de l'Arxiu. L'arxiu primer, del qual tenim l'inventari, va desaparèixer amb la crema dels francesos el juny de 1810, segons consta en una anotació d'un inventari posterior. Aquest fet dóna al nostre inventari un valor especial, ja que es tracta d'un fons perdut.

En tots els inventaris d'arxius escolapis que he consultat a Catalunya, he observat que només hi figuren els documents o papers i no els llibres (com els d'economia, misses, matrícula, etc.) que també es guarden a l'arxiu.

Els documents s'organitzen en lligalls o pliques, i es numeren. Cada plica correspon a un tema, encara que, com podem veure en l'inventari que segueix, no hi ha uns criteris massa clars a l'hora de fer la classificació. Quan un lligall era ja ple, se n'obria un altre amb el número següent a l'últim emprat, la qual cosa va portar que, amb el temps (aquí no hi ha cas), una mateixa documentació no es trobés seguida sinó separada per altres qüestions.

La primera plica podria portar com encapçalament *Fundació o establiment de la casa*; la segona, *Administració*, és a dir, gestions per mantenir, administrar i augmentar el patrimoni inicial; i la tercera podríem titular-la *Documents externs a l'Orde*.

De les nou pliques que formaven el primer arxiu de Santa Anna, només les tres primeres tenen detallats, un per un, els documents que contenen; les altres sis només porten el títol, una d'elles, la quarta, té dos encapçalaments genèrics.

La descripció de cada un dels documents és deficient, ja que no ens dóna les dades que avui considerem necessàries per a la descripció adequada d'un document arxivístic; de manera especial hi trobem a faltar la data dels documents, que ens acostaria més a la realitat. De totes maneres, el fet de tractar-se d'un període de 37 anys, des de la fundació fins a la redacció de l'inventari, ens ajuda a situar cronològicament la documentació. Moltes inscripcions fan referència a l'església; recordem que el 1774 encara servia la de la baixada, perquè l'actual no fou inaugurada fins al 1789.

He reproduït el text de l'inventari tal com es troba en l'original, afegint l'accentuació allà on no hi era i desfent les abreviacions. Com que al text hi ha més d'un tipus de lletra, es pot suposar que una primera mà va compondre el de 1774 i altres, posteriorment, hi afegiren més anotacions. Per distingir-ho, he inclòs entre claudàtors tot el que crec que és afegit i per tant posterior a 1774.

És molt possible que la majoria dels documents aquí inventariats sigui també, o puguin trobar-se, en arxius externs al de l'Escola Pia de Mataró i per tant podria refer-se l'arxiu perdut; no crec que tingui massa interès i tampoc no compensaria la feina i el temps que suposaria.

Joan Florensa, escolapi

INVENTARIO DEL ARCHIVO. 1774.

Plica 1a.

1. Decreto Real para la fundación en Mataró.
2. Capitulación con el Reverendo Párroco de Mataró.
3. Capítulos con la Ciudad de Mataró.
4. Auto de Posessión de la Religión en Mataró.
5. Asignación de terreno para fabricar colegio.
6. Oposición del terreno, Informe de la Ciudad, y Decreto de la Capitanía General a nuestro favor.
7. Cartas de favor, y Notas para nuestra fund.n.
8. Doctrina sobre el Derecho de la Mortisación contra la Pretensión de Fontana.
9. Authentica de los Santos Constancio y Crescencio.
10. Authentica de la gloriosa Santa Anna.
11. Assignación de Altar privilegiado.
12. Concessión de ochenta Días de Indulgencia por el Arzobispo de Tarragona.
13. Dos Decretos, de 13 de Enero de 1762 y 17 de Febrero de 1772, sobre la jurisdicción del Rector de la casa Residencia del Provincial, expedidos de la Congregación General de nuestra Religión.

Plica 2a.

1. Auto de Venta del terreno de María Theresa Arnau y Escardó.
2. Auto de Venta del terreno de Francisco Peramás.
3. Testamento de Mariana Peramás.
4. Auto de censal que nos firmó dicho Francisco Peramás.
5. Auto de censal firmado por Francisco Mas, Marinero ... *Quitado*.
6. Auto de fundación de Rosa Barceló, Viuda...
7. Auto de fundación de Eulalia Soley, Viuda.
8. Resguardo de dicha Eulalia Soley.
9. Concesión del agua de la riera para el Huerto.
10. Protesta que hizo el Collegio al Párroco de Mataró.
11. Concesión de Oratorio para los Estudiantes.
12. Establecimiento hecho por Juan Mataró, alias Pou.
13. Establecimiento hecho por Juan Pablo Soler, y Ferrer.
14. Deffinición firmada por Salvador Portell.
15. Testamento de Rafael Ramis de la Creu.
16. Censal que haze Joseph Viñas de Mataró al Collegio.
17. Auto de Amortización del Terreno, y Creación del Censo de 3 ll. 10 s. que deve pagar todos los años el Collegio al muy Illustre Cabildo de Barcelona.
18. Auto de fundación de Anniversario i Rosario de los Viernes y vigilias de ocho Festividades.
19. Auto de Fundación de Anniversario, y Rosario de los sábados, y Vigilias de las siete Festividades de la Virgen que creó Fausto Busquer.
20. Fundación de 12 missas en los días señalados en la misma Fundación.
21. Auto de creación de censal de las 4000 ll., a 2 1/2 p. %, tomadas a los Padres Carmelitas Descalzos de Madrid.
22. Fundación de 7 Misas de Silvestre Capellas de Argentona.
23. Fundación de 3 Misas de Pedro de Jordi.
24. Memorial Decretado por la fundación de un Anniversario.
25. Censal de Antonio Vila de Arenys de Mar, de 223 ll.
26. Elección de vaso, o sepultura que hizo en nuestra Iglesia Joseph Barceló.

[27. Escritura Original del censo de 4000 ll. tomado a los Padres Carmelitas Descalzos de Madrid.
28. Redención del censo de las sobre dichas 4000 ll., otorgada en 31 de Mayo de 1777.
29. Original Creació del Censal, firmada per Barthomeu Reniu y Esperanza Reniu, de la Parròquia de Argentona de capital 150 ll. á favor del Collegi.
30. Fundación de 2 Officios dobles y 17 Missas que fundó el Reverendo Carlos Pi Presbítero.
31. Fundación de un Novenario de Misas, la primera y última cantada, por Juan Bautista Puig, alias Pilot.
32. Original creació de censal firmada per Jaume Catà-Umbert, y Jaume Catà y Sala, de Mataró, cuyo capital de 100 ll. donà la senyora Clara Marxuach, per fundació de un Rosari, que tots los Diumenges del any se deu dir en nostra Iglésia.
33. Creación de Censal de 2000 ll. tomadas al señor Mariano Maranges, pensión 60 ll. anuales.
34. Fundación hecha por la señora María Ana Massot, y Trillas, de 24 Missas rezadas, á razón de 7 s. 6 d. cada una.
35. Papeles concernientes a la Fundación que hizo Theresa Vilardebó de dos oficios dobles, Completas y una misa rezada.
36. Fundación de tres Rosarios por Salvador Vilaseca y otro papel concerniente a ella.
37. Fundación de un Rosario por Gertrudis Carreras, que no tuvo efecto por averse conmutado en unas Completas.
38. Fundació de un offici solemne, completas solemnes, y 5 Missas resadas, tot en lo últim dia de las 40 horas, feta per los Marmessors de Rosa Ferran.
39. Fundación de un officio doble mayor, y 12 Missas resadas, hecha por los Albaceas de Teresa Valis, y Abril.
40. Fundación de ocho missas resadas hecha por Theresa Noms, y Illa.]

Plica 3a.

1. Constitución de Clemente XII á favor de las Escuelas Pías.
2. Breve del mismo sobre el Orden de los recursos.
3. De Benedicto XIIII sobre los Ritus de la China.
4. Otro sobre el ayuno.
5. Carta circular del mismo, preparadora del Año Santo.
6. De Benedicto XIV Indultiva de Apóstatas Regulares.
7. Breve de la Beatificación de nuestro Santo Padre Fundador.
8. Carta del Nuncio de España sobre el 8 p.%.
9. Edicto de la Santa Inquisición de España prohibitiba del á Regulares.
10. Privilegio Real para usar nosotros del papel sellado.
11. Memorial de la Escuela Pía dirigido al Rey.
12. Breve Pontificium pro altari privilegiato perpetuo, et quotidiano.
13. Creación del Banco de San Carlos.
14. Casi aprobación de las Escuelas Pías en España.
15. Decreto de Visita Apostólica.
16. Decreto del Padre Provincial del mismo asunto.
17. Decreto de la Santa Inquisición sobre libros prohibidos.]

Plica 4a.

1. Varios Decretos y Cartas de Capítulos Generales, y Provinciales de nuestros Padres Generales, y otros.
2. Varios recibos a favor de nuestro Colegio.

Plica 5a.

De la Fundación de 6 Rosarios cantados, y Oración con Expuesto en 6 Domingos *ad libitum* del Padre Rector; y de los censalistas, que deven pagar para dicho fin, hecha por Don Agustin Coronado con aprobación del Ordinario.

Plica 6a.

Papeles en orden a las cosas de casa Fábregas, y las Fundaciones; y otros Adjacentes tocantes a este asunto.

Plica 7a.

Autos, y Papeles en orden a Casa Fábregas, y Fundaciones de esta en este Colegio.

Plica 8a.

Fundación, de Quarenta Horas, y Varios papeles tocantes a esta Casa, etc.

Plica 9a.

Varios papeles concernientes a la Fábrica de las Escuelas.

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

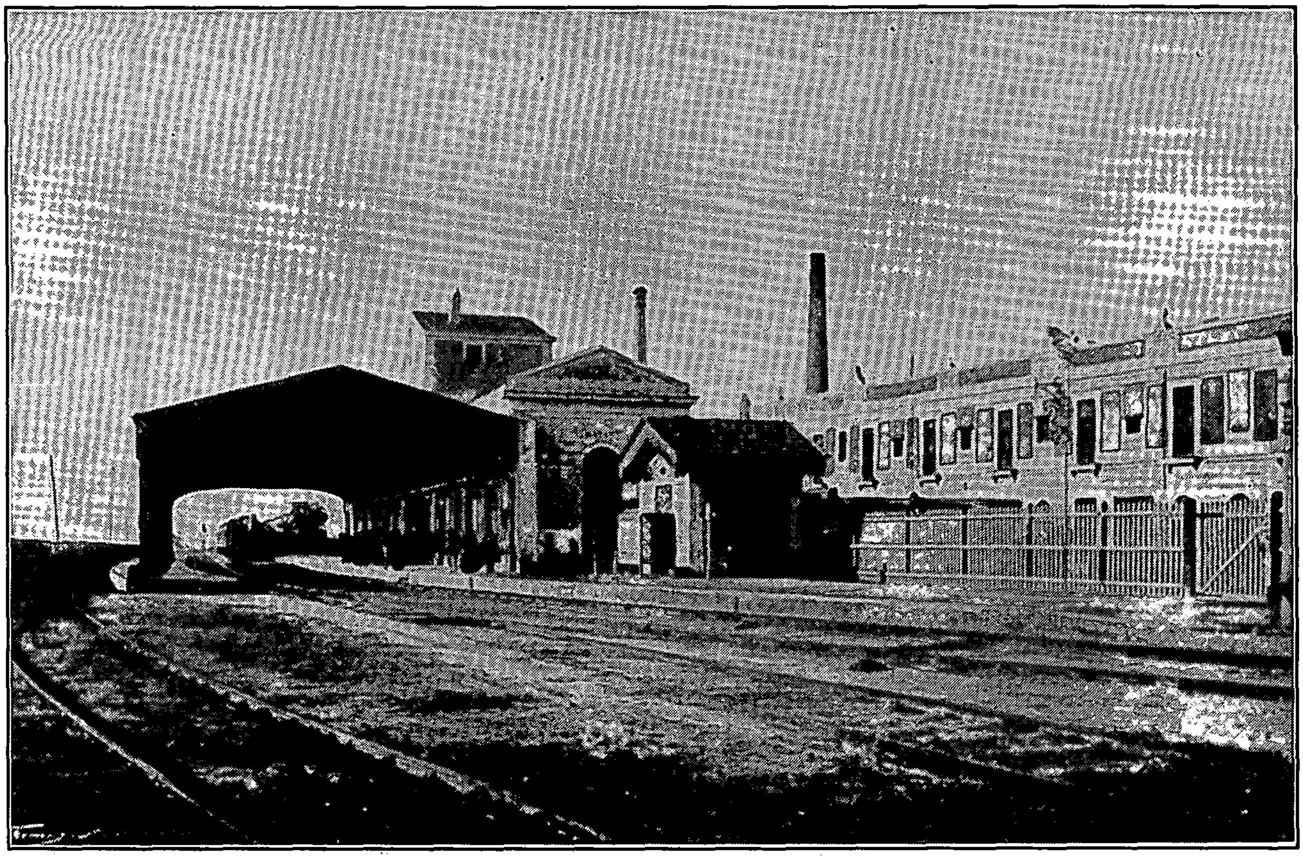

L'Estació Vella de Mataró situada davant del carrer de Sant Agustí, enderrocada quan va construir-se la nova carretera. Fotografia de l'album *Mataró y sus alrededores* (1902). Fotografia de Rus i Estrany.

Visió de l'Estació Vella de Mataró. MASMM. Col.lecció Francesc de P. Enrich i Regàs.

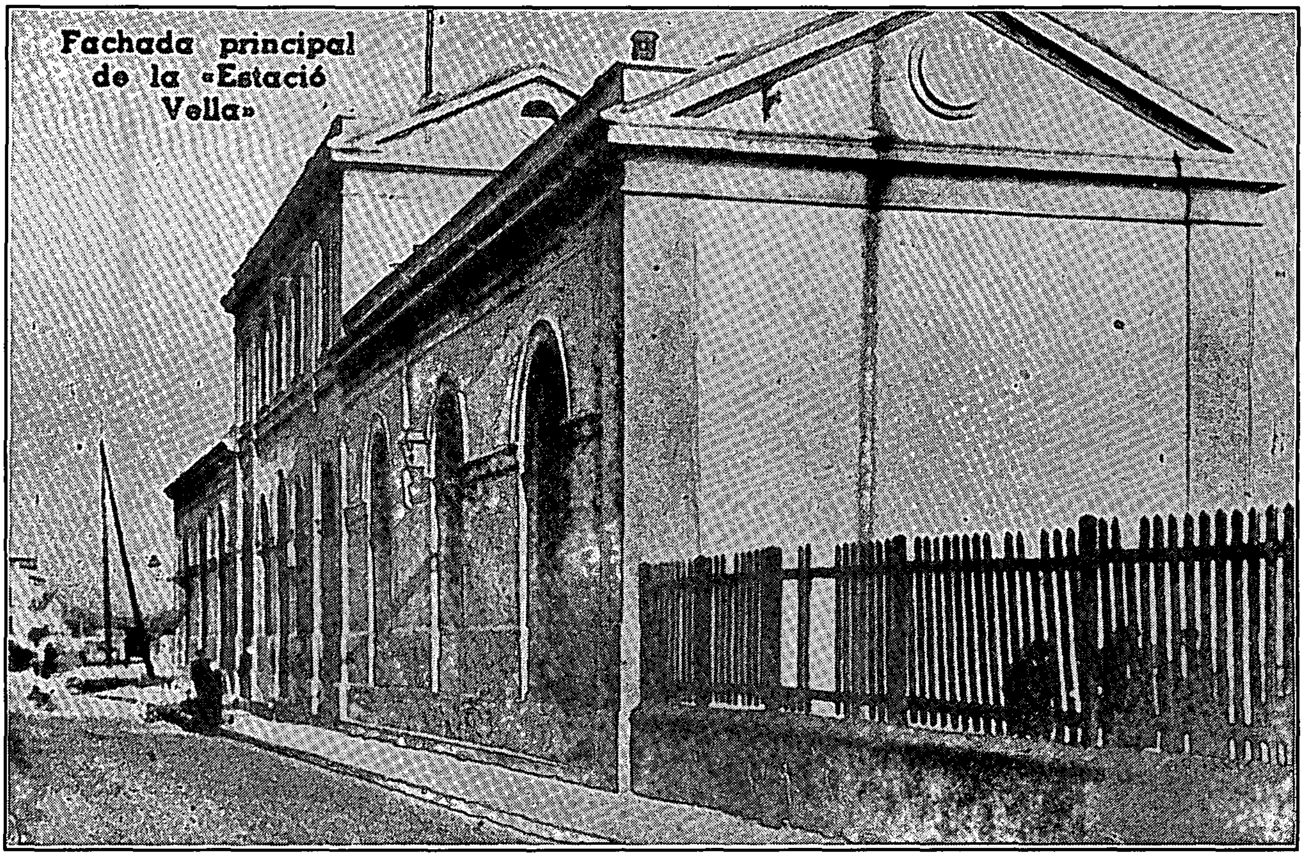

Façana exterior de l'Estació Vella de Mataró, de cara al carrer de St. Agustí.
MASMM. Col.lecció Francesc de P. Enrich i Regàs.

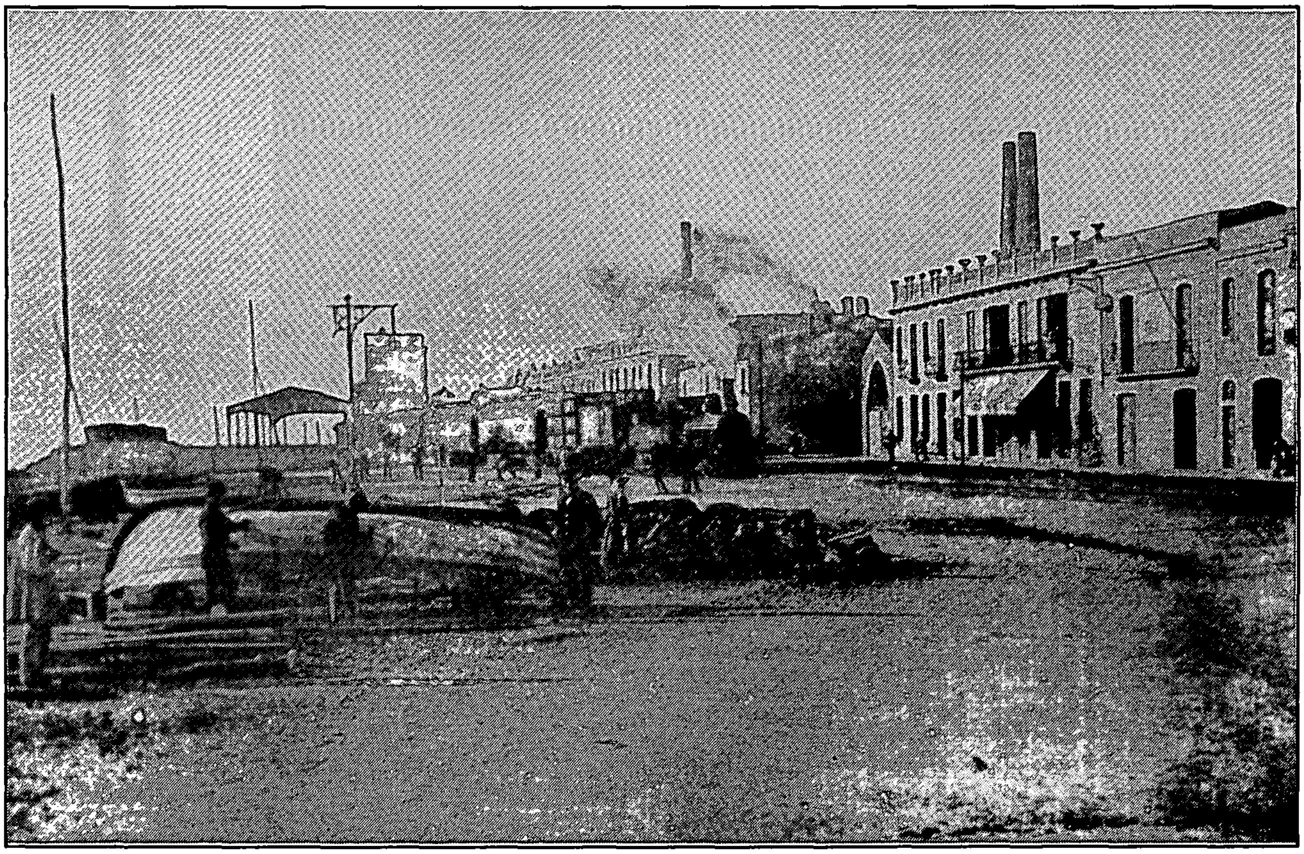

Visió de la platja, les drassanes i del tren passant pel carrer de Sant Felicià.
Fotografia de l'album *Mataró y su comarca* (1902). Fotografia d'Amadeu Mauri.

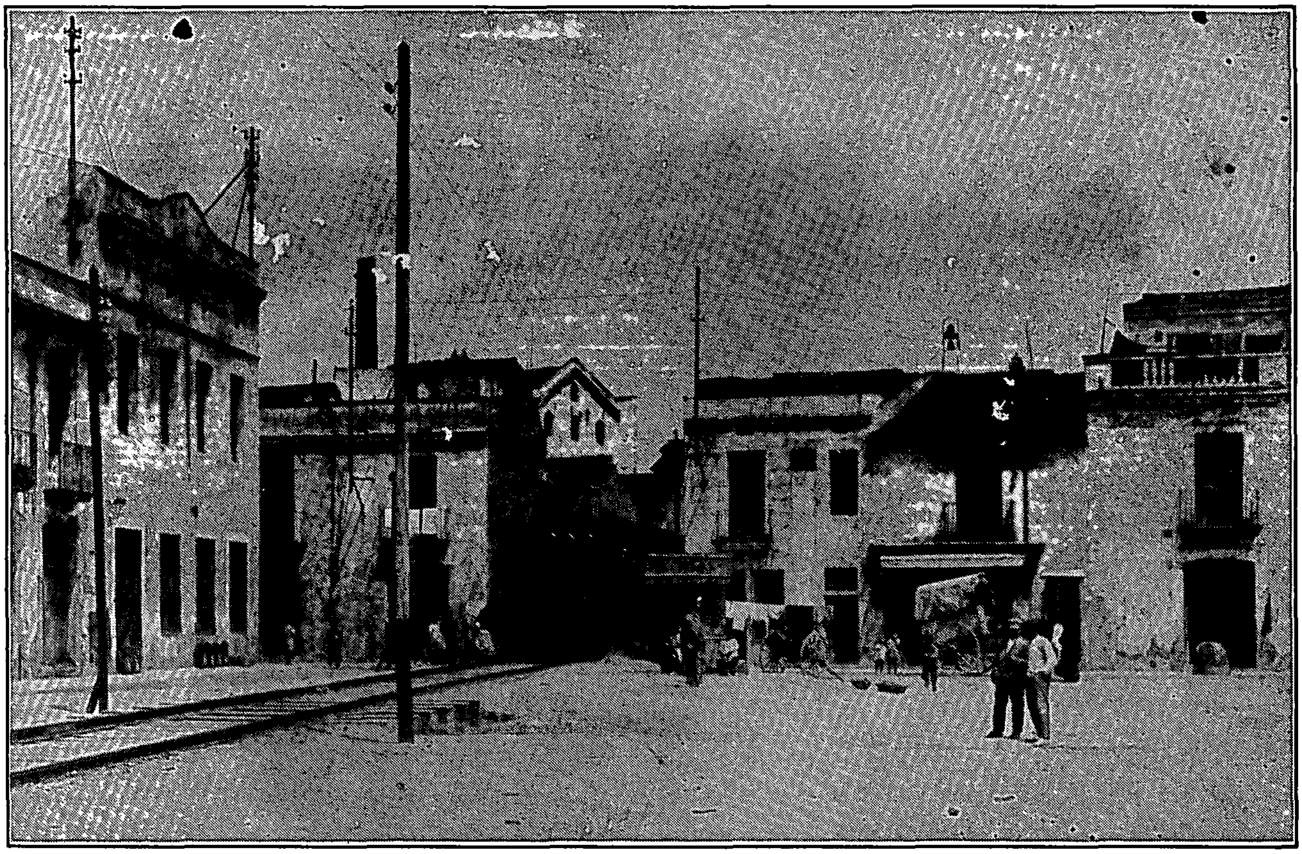

El tren travessant les cases de baix a mar (1910?) MASMM. Col.lecció Francesc de P. Enrich i Regàs.

Visió de la platja amb la via del tren. MASMM. Col.lecció Francesc de P. Enrich i Regàs.

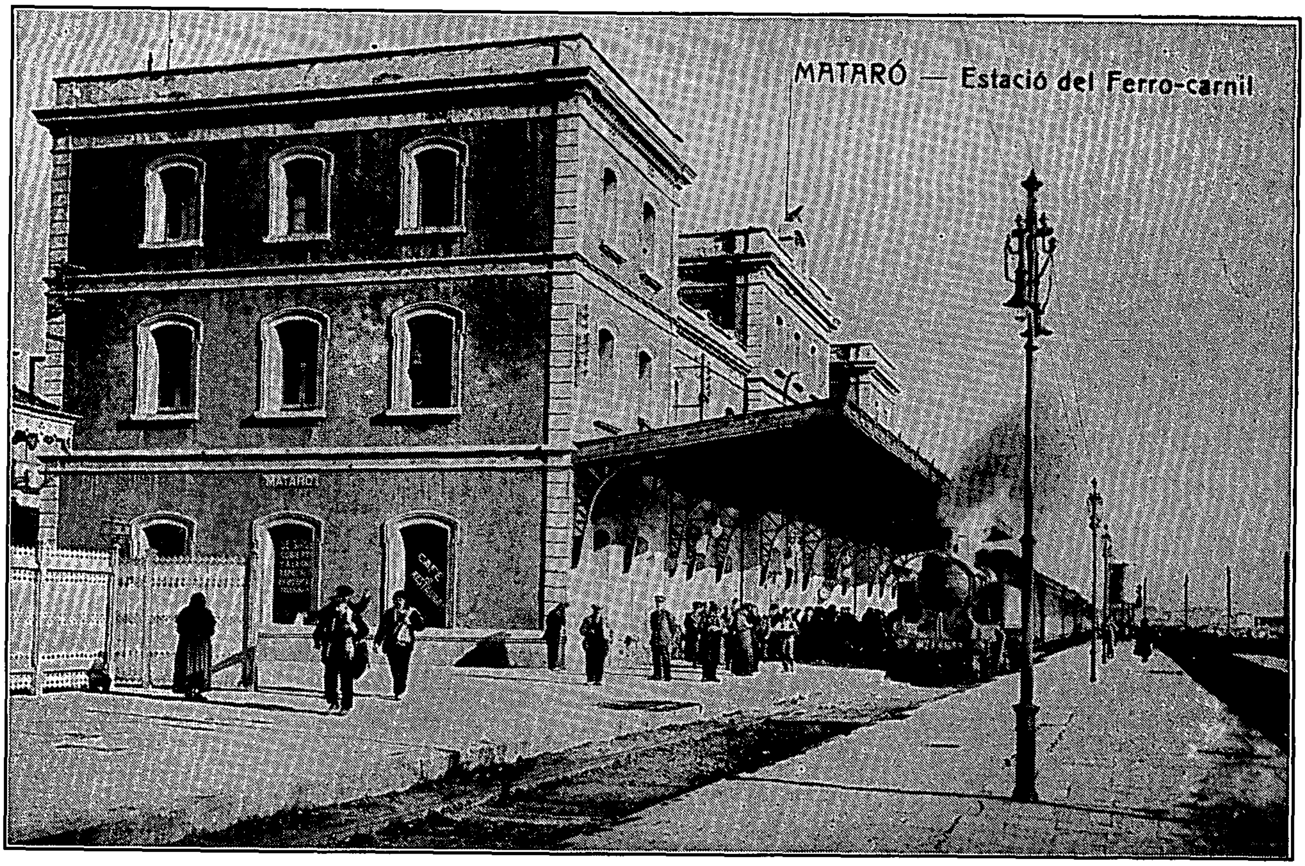

L'Estació Nova (1910?) MASMM. Col.lecció Francesc de P. Enrich i Regàs.

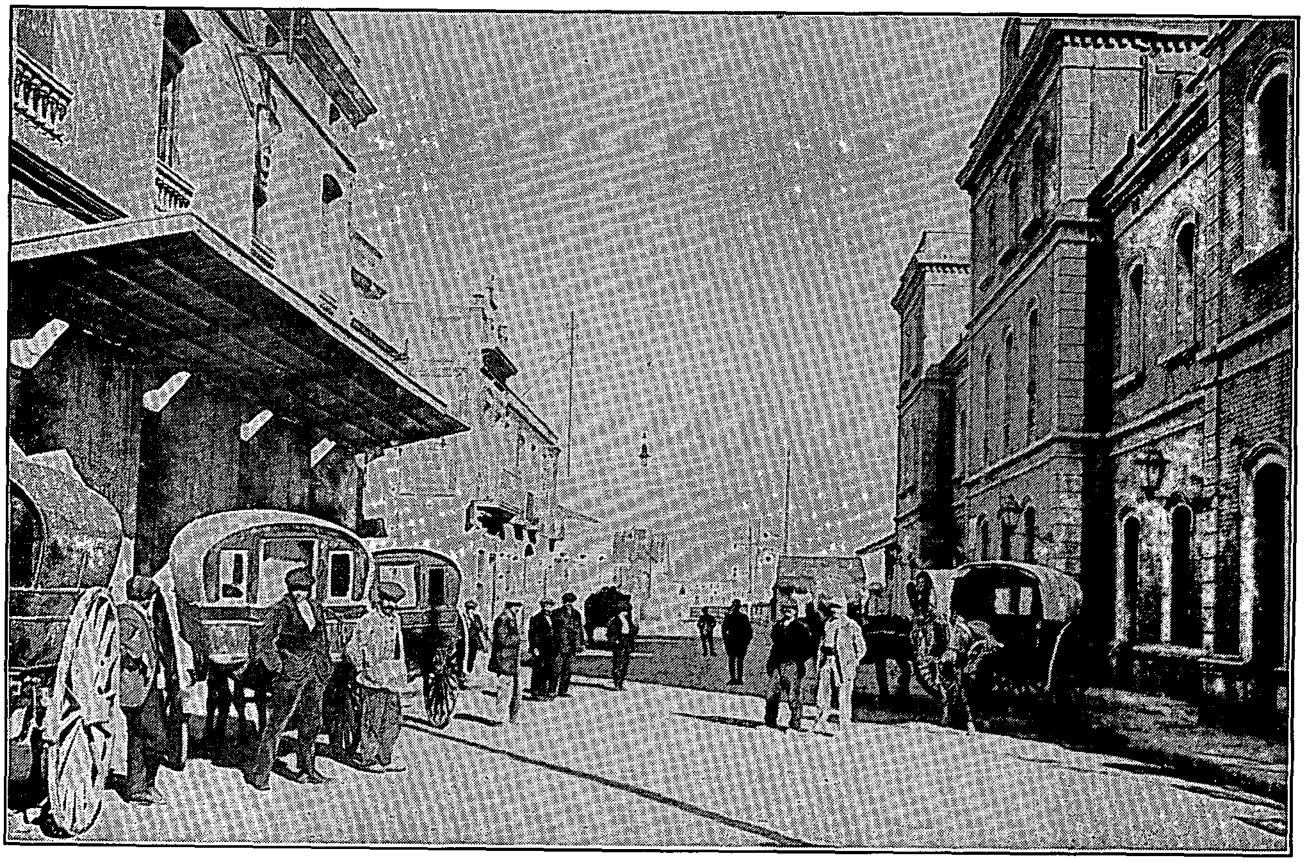

L'Estació Nova . Façana exterior (1910?). Detall de les tartanes esperant clients. MASMM. Col.lecció Francesc de P. Enrich i Regàs.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

amb la col.laboració del
Servei d'Arxius del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya